

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1986
FØRSTE ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1986
FØRSTE ÅRGANG

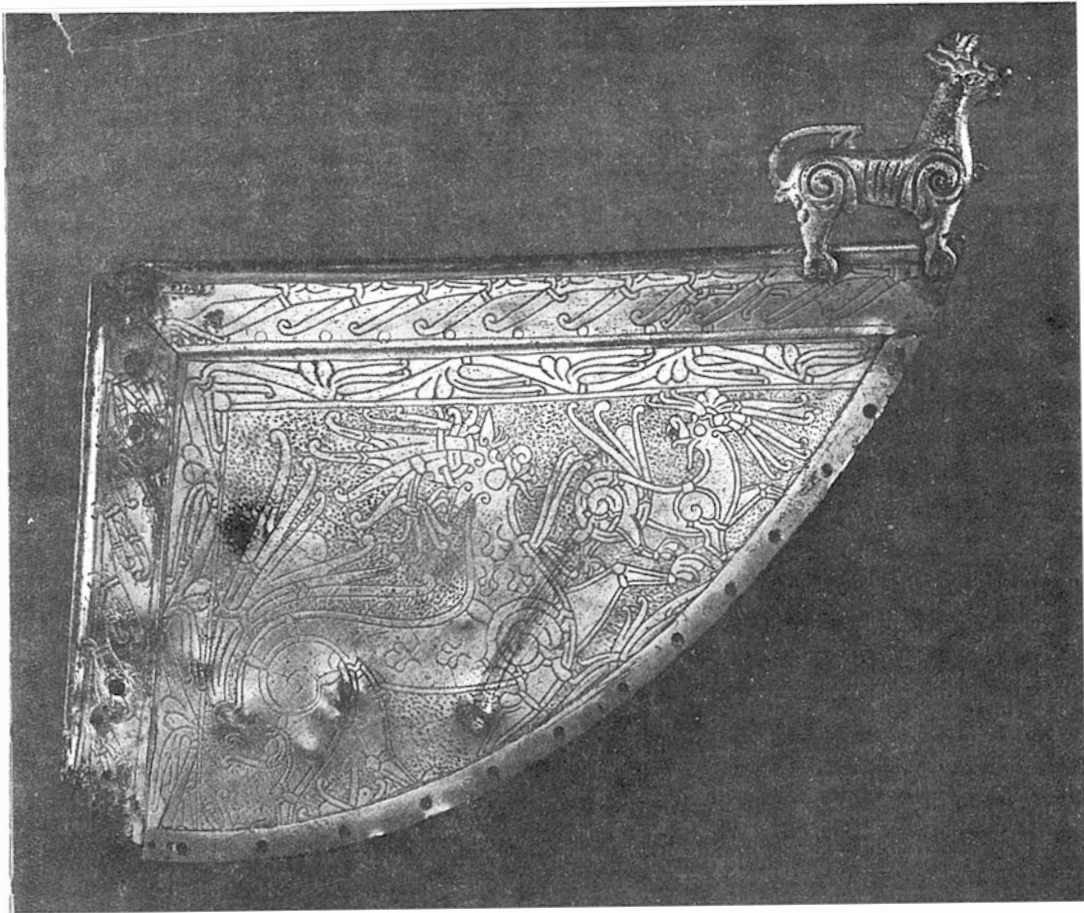
*Alle inntekter ved salg av heftet
går til Modum Historielag, og vil
bli benyttet til utgivelse
av nytt årsskrift*

*Redaksjon har vært:
Aase Hanne Fure — Kirsten Rust
Kai Hunstadbråten — Ole Andreas Sandaker
Thure Lund — Arne Sørensen*

*Trykk: Caspersens Trykkeri AS.
Forside og illustrasjoner er ved Arne Sørensen.*

Innholdsfortegnelse

MARTIN BLINDHEIM	
«Og de gyldne fløyer skjøt lyn i solen».....	3
KARSTEN PRESTERUD	
Klokkemakere og rokkesvarvere.....	5
THURE LUND	
Hovedlandsrennet i Gustadbakken 1915.....	8
ELI MOEN	
Skulde blitt bygdens stolthet.....	11
BJØRN IVAR BERG	
Moinger på Kongsberg-kjøring.....	18
NILS DROLSUM	
Den «glemte» Henåa-konflikten.....	20
ARNE SØRENSEN	
Ei utvandrerhistorie.....	27
KAI HUNSTADBRÅTEN	
Ulykke på gruvene i 1854.....	30
ØYSTEIN NAPER	
Modum Bad i hverdag og fest.....	34
THURE LUND	
Oldfunn forteller om bygdas historie.....	40
KAI HUNSTADBRÅTEN	
Tanntrekkere på Modum.....	43
THURE LUND	
«Jonas'en» altmuligmann som snaringene ikke glemmer.....	47
ARNE SØRENSEN	
Karsten Presterud 1905—1986.....	52

MARTIN BLINDHEIM:

«Og de gyldne fløyer skjød lyn i solen»

C 23605
Skipsfløy
Heggen kirke, Modum,
Buskerud
Middelalder, første
halvdel av 1000-årene

Sagaene og noen få kilder utenfor Skandinavia beretter med stolthet eller med forundring om forgyldte fløyer og hoder i mastetopper og stevner på vikingenes hærskip. På lang avstand fortalte lynglimt fra fløyene at dette ikke var fredelige handelsskip.

I 1923 overtok museet en dekorert og lueforyldt bronsefløy fra Fritz Thaulows Samlinger. Den hadde stått som vindfløy på Heg-

gen kirkes spir på Modum. I alt er syv lignende fløyer bevart i Skandinavia fra middelalderen. Men bare Heggenfløyen i Norge og Söderala- og Källungefløyene i Sverige er dekorert i den såkalte Ringerikestil, som daterer dem til første halvdel av 1000-tallet.

Heggenfløyen består av en kobberplate, som er skåret til som en slak bue i underkant og med de to kortere sider i stump vinkel til hverandre. På spissen troner en støpt løve. Opprinnelig har fløyen vært større. I middelalderen engang ble den buede underside kuttet ca. 6 cm, og det brede kantbeslaget fjernet, og et smalt satt isteden. Idag er målene 28 × 19 cm.

Ringerikestilens karakteristiske lange blad-

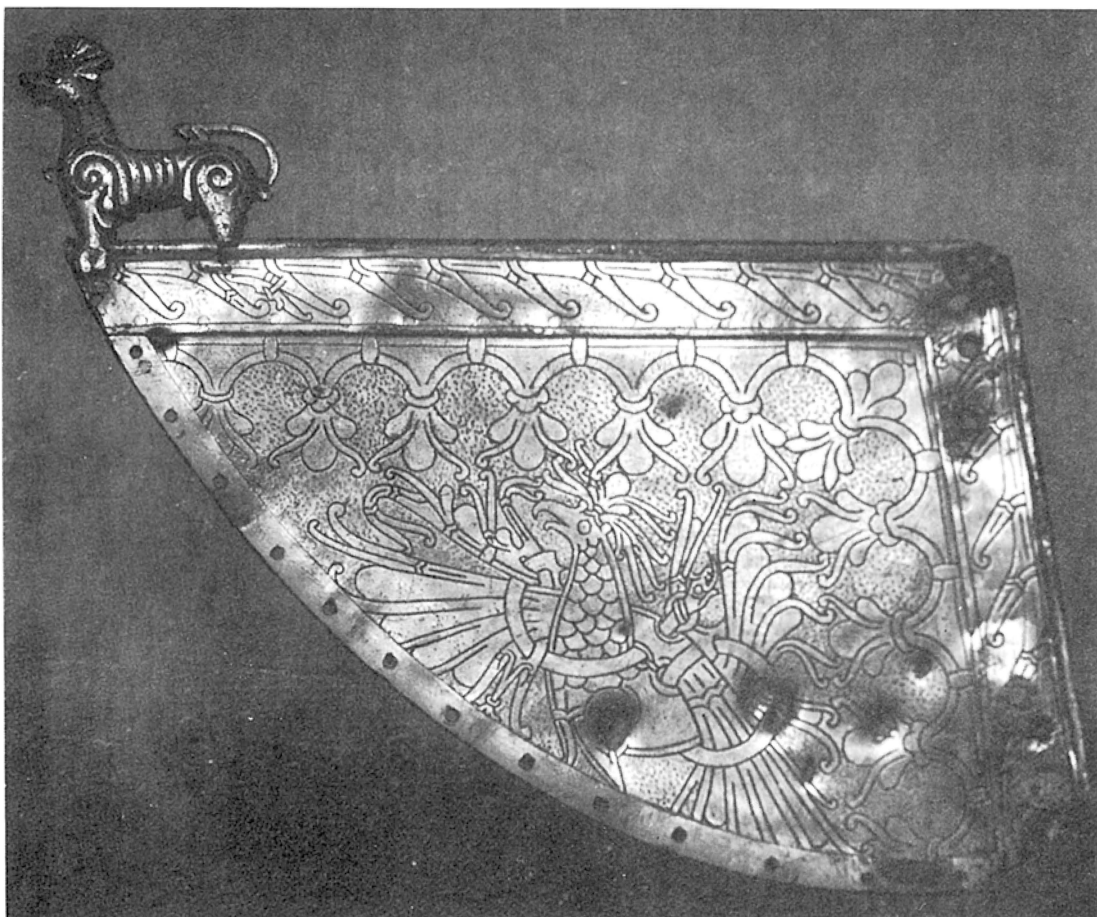
fliker med opprullet tupp, border av akantusblad og palmetter danner rammen om de to siders meningsfylte, symbolske hovedmotiver. På den ene siden er anbragt den overmektige styrkes kongelige dyr — to løver — i sprang med vaiende manker og haledusker og med de skarpe klør ute til angrep. På den andre siden frihetens og stolthetens kjente fugl — ørnen — med brusende hale- og vingefjær — her i kamp med en slange.

Har Heggenfløyen vært i kamp? De dype bulene i metallet kan bare tydes som merker etter pileskudd. Men ingen vet om merkene skyldes treff i sjøslag i 1000- og 1100-årene eller lite heroisk skyting på mål blant bygdeungdom i Modum i senere perioder.

Der er to forklaringer på hvordan fløyene havnet på kirkespirene som vindfløyer. Den

ene er at de ble forært kirkene av langskipenes eiere, da denne form for sjøkrig gikk av bruk. Den andre er at kirkeloftene og kirketårnene gjerne var oppbevaringssted for leidangsutstyret, som etterhvert ble umoderne og derfor glemte. Et helt annet problem er hvor på skipet Heggenfløyen var plassert. Den opprinnelige festeanordning er borte. Kortsidenes stumpe vinkel forteller likevel at fløyen opprinnelig ikke har kunnet svinge som vindfløy i en mastetopp. Den må ha stått på en svakt skrånende stang, og da er bare stevnen og akterdelen av skipet brukbart.

Her har Heggenfløyen vært festet i en nesten ubevegelig stilling. Fra en rekke huller i underkant som på Söderalfløyen og på stavkirkenes ristete stevnfløyer har det hengt forgyldte metallremser. De har blinket i solen og øket fløyens gullskimrende prakt.

*Karsten Presterud
ved svarvestolen*

KARSTEN PRESTERUD

Klokkemakere og rokkesvarvere

Et sagn fra Snarum, sier at Olav den Hellige en gang fikk en onge med ei seterjente i Holl-eia. Han fikk en munk til å gifte seg med henne, og denne munken, som var presteviet, ryddet seg en plass sør i marka som siden fikk navnet Presterud.

Det er fortalt at rokkemakeryrket kom inn i Presterudslekta ved at Lars Knutsen Presterud f. 1731, var innkvartert som soldat på en

gård ved svenskegrensa hvor det ble laget rokker.

Hans sønnesønn, Ole Andersen Presterud f. 1815 d. 1894, var rokkemaker i 3. generasjon. Han var den første i slekta som begynte å lage stueklokker, uten utdannelse i urmakeryrket, laget han sitt til faget henhørende verktøy

Detalj av O. A. Presteruds klokke fra 1849

selv. Engang var han på Toten for å tilegne seg kunnskap i å støpe klokker til slagverket. Der var det noen som hadde lagt salt i essa der han skulde blande de forskjellige metaller, men han gav seg ikke før han fant den rette legeringen. Ved Nauen klokkestøperi ved Tønsberg sa de at hans klokker var hardere enn glass. Han laget bare denne ene store stueklokka med datoviser og åttedagers verk. Men mange mindre veggklokker der alle drivhjulene var av eik, kokt i olje, bare knippjhulet, (uroa) var av metall. Ellers var han mye rundt i bygdene og reparerte klokker. Det er sagt at han var en sprek, men sindig kar som ikke gjorde noe menneske fortred. Hans kone, Bolette, har fortalt om en gang de var på en auksjon der det var dans om kvelden, (det var vanlig den tid at det var dans og også endel brennevin på auksjoner). Der var det noen karer som yppet til strid. Da ble Ole litt harm, han tok en vasså som sto på kjøkkenet med vann i og danset vals med den på strake armer. Etter den dansen tok bråkmakerne skrekk.

Ole hadde en bror, Johannes som også var rokkemaker, han lånte Oles verktøy og laget 4 store stueklokker, maken til brorens. Johannes giftet seg til østre Grøterud og tok deretter Grøterud til etternavn.

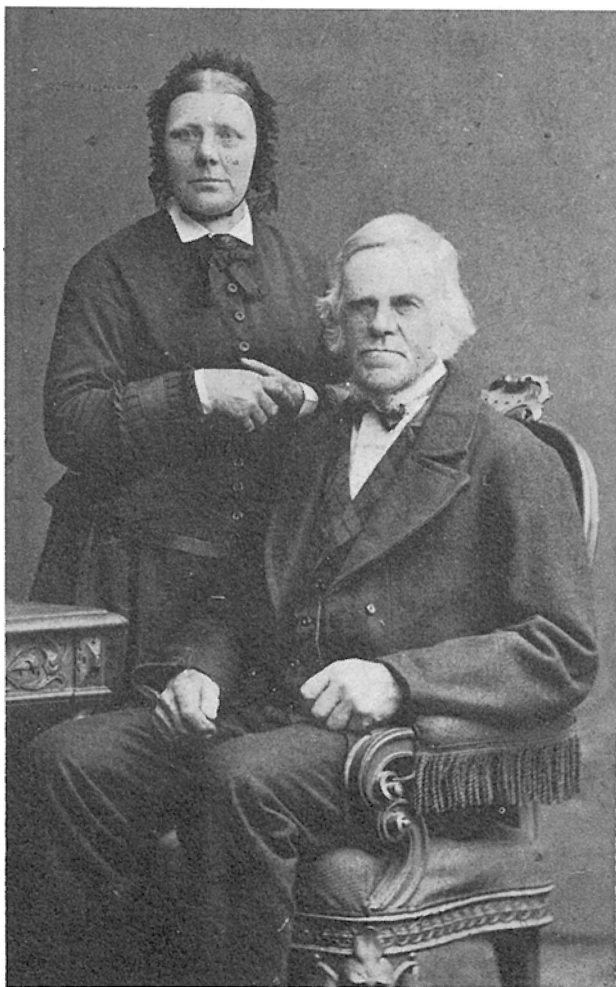
Bolette og Ole Presterud hadde 10 barn, derav 7 sønner, 3 av sønnene ble urmakere. Torger, f. 1857, var urmaker i Amerika i 9 år, han var formann ved den kjente Elgin urfab-

rikk, der det ble laget de den gang så anerkjente lommeur, (Elginklokkene). Etter han kom hjem, kjøpte han eiendommen Øderud, der han siden bodde. Torgers bror, Martinus, var også ansatt ved Elginfabrikken en tid.

Den 3. av Oles sønner som ble urmaker, var Lauritz, han drev urmakerforretning i Drammen i mange år. Lauritz hadde 2 sønner og 1 sønnesønn som alle slo seg til i Drammen som urmakere.

Den eldste av Ole Presteruds sønner, Andreas, f. 1855, drev i noen år som rokkemaker i Hallingdal, han kjøpte senere Sponesaga hvor han foruten et lite sagbruk, også drev med forskjellig snekkerhåndverk.

Ole Presteruds sønn Johan, f. 21/4—1859, var antagelig den siste rokkemaker i Buskerud. En kort tid drev han som rokkemaker i Sigdal, han laget også sitt verktøy selv. Han sluttet som rokkemaker da han var 85 år, og døde den 2/1—1950. I 1901 kjøpte han eiendommen Torsby hvor han bodde til sin død.

Bolette og Ole A. Presterud

Ole Presterud hadde 2 søstersønner som også var rokkemakere, det var Johan og Andreas Raaen. Johan sluttet etter en tid som rokkemaker, men fortsatte med snekkerverksted i Vikersund, han laget bl.a. et orgel der alle pipene var av tre, han var også sløydlerer i noen år.

Andreas lærte å lage rokker av sin morbror Ole, og begynte i unge år som rokkemaker i Sigdal. Etter han giftet seg, overtok han søndre Grøterud, og tok da Grøterud som etternavn.

Dreiebenken de gamle rokke- og klokkemakere brukte, var primitiv og enkel. Den var

antagelig den eldste innretning som finnes for dreieing, og ble kalt vippe (sværvestol). Fra ei lang, tynn stang, som var festet oppe under taket, og fjæret passelig, var det festet ei snor som endte i ei tro nede ved gulvet. Snora ble surret to ganger rundt emnet som skulle dreies, og emnet ble deretter sentret i begge ender inn i dreiebenken. Den som dreide, måtte bruke (beite) dreiejernet hver gang han troa ned.

I gamle dage, da mye av bruksgjenstandene både inne og ute var av tre, var sværvestolen mye i bruk. Vi har derfor steder i Modum som ennå heter Sværvestola.

Johan O. Presterud fotografert på 80-årsdagen

THURE LUND:

Hovedlandsrennet i Gustadbakken 1915

En av de største idrettsbegivenheter på Modum gjennom tidene, er Hovedlandsrennet som ble arrangert av Modum Skiklub den 18. 20. og 21. februar 1915. Til rennet var det anmeldt 200 løpere fordelt på 5 klasser: Langrenn 30 km 30 deltagere, hoppløp for senior, 21 deltagere, kombinert kl. A 39 deltagere, kombinert kl. B, 52 deltagere og hoppløp yngste klasse, 58 deltagere. De fleste av landets beste løpere dengang var anmeldt, men mange som hadde sett Lauritz Bergendal i landsrennet i Hvalsbakken ved Vikersund 4 år tidligere ble skuffet. Han ble syk og kunne ikke starte.

Gustadbakken var i utmerket stand. På grunn av det store snøfallet i tiden før rennet, kunne en forme bakken slik at den ble ideell. Det heter i rapporten fra rennet dengang at den første løperen som innfant seg var Embret Mellesmo. Han presenterte seg på en stillferdig og beskjeden måte. Han kom først, og denne plassen tillot han seg stort sett å beholde gjennom hele rennet.

Torsdag den 18. kom med regnvær. Det var stor skuffelse i Geithus, etter at det hadde vært en langvarig periode med ypperlig skiføre. Løypa gikk opp de bratte liene mot Hovlandsfjellet, og var meget tung. I det usedvan-

lig tunge føret ble løpet en tårn av de sjeldne for løperne. Embret Mellesmo var helt overlegen og seiret med hele 11 minutter foran nr. 2. Av distriktets løpere ble Modums egen storløper Truls Bråthen nr. 5, Thorleif Øren nr. 11 og Edv. Raaen fra Krødsherad nr. 17.

Det kombinerte langrennet lørdag den 20. februar foregikk i enda værre føreforhold enn torsdagens «uhyggelige» løp heter det i en rapport til skiforbundet. Man kan ikke minnes å ha avholdt et langrenn i værre føreforhold. For løperne var det umulig å vite hvordan man skulle smøre. Det regnet i bygda, og det snødde i høgda, der temperaturen også var vesentlig lavere. Dertil kom den særegne omstendighet at det ble værømslag samtidig med at A-klassingen startet og B-klassingene kom til mål. Det oppstod dermed stor misnøye i A-klassen, der de som aspirerte til Kongepokalen helt ble satt ut av spill. Fra enkelte hold ble det til og med reist spørsmål om Kongepokalen rett og slett ikke skulle utdeles. Skiforbundets formann H. Horn henvendte seg til H.M. Kongen i denne anledning, som klart bestemte at pokalen skulle deles ut til den som ble bestemann i rennet uansett klasse. Embret Mellesmo, som ble overlegen seierherre i A-klassen, ville ikke plassert seg blant de 15 beste i B-klassen. Det sier litt om føreømslaget denne dagen. Etter Mellesmo, som seiret i A-klassen, kom endel kjente navn på følgende plasser: Marius Eriksen, på 3. plass, Torleif Haug på 5 pl. Truls Braathen på 10. og storløperen Sverre Østbye på 14 plass. I B-klassen seiret Gunnar Ødegaard fra Bærum Skiklubb, med tiden 1,43,09. Hele 13 minutter foran Mellesmo! Kjente navn ellers finner vi på 7 pl. Edvard Raaen, Krødsherad, på 9 pl. Thorleif Øren, Modum Skiklub og på 14 pl. hallingen Sigurd Evjen. Alle disse hadde bedre tider i langrennet enn Embret Mellesmo i A-klassen.

HOPPRENNET I GUSTADBAKKEN

Søndagen opprant med oppholdsvær og termometeret på ca 0. Bakken var full av folk, og H. M. Kong Håkons tilstedeværelse var selv sagt et trekkplaster. I Skiklubbens rapport om rennet finner vi følgende litt artige avsnitt: «Det ble altså vor skisport som foranlediget Kongens første besøk paa Modum, hvilken ære vi som sportsmænd vil ha tilkjendte os.»

Kongen kom med ekstratog til Geithus kl. 11.55, og inntok lunch hos disponert Rasmussen, Katfoss, sammen med skistyret, dommerne, Modum Skiklubs styre og noen innbudte. Litt over kl. 1 var Kongen på plass på sin tribune og ble hilst med kraftige hurrarop av den store folkemasse.

Det var forpakteren på Skredsvig gård, Magnus Kleven som var «Kongelig hofftransportør» som det heter i idrettslagets 90-års jubileumsberetning.

Etter at Hans L. Jensen hadde ropt «Leve Kongen» kunne rennet ta til.

Det ble levert bra hopping av flere løpere fra Modum og omliggende bygder. Spesielt vil vi nevne den unge Ole Karlsen fra Ramfoss i.f. på Kløtgefoss. Bare 17 år gammel og helt ukjent vartet han opp med to nydelige hopp på 44 og 45 meter, og ble nr. 3 i den harde hoppklassen for løpere under 20 år. Men der var også de beste hopperne dengang. Bare en av de eldre hopperne ville slått den unge Ramfossgutten, nemlig vinneren av Damenes pokal, Alf Nordli fra Underoffiserenes i.f. i Kristiania.

Vi nevner endel hoppplengder av løpere fra Modum og omegn: Truls Braathen fikk 6 pr. i Kl. A kombinert, men falt i begge sine hopp, som målte 31 og 31,5 m. 2. pr. vinneren Thorleif Haug hoppet 40 og 42 m, mens hallingen Annfinn Breie fra Ål, vakte oppsikt da han hoppet 37 meter med fall, og 32 m- med kort bunadsjakke og rød topplue.

I kl. B, hoppet vinneren av Damenes pokal hele 47 m. i sitt første hopp, men slo av til 45 i sitt annet. Godt hoppet også Fridolf Aas fra Modum Skiklub, med vakre hopp på 43 og 44 meter. Thorleif Øren hadde 36,5 og 39 meter og fikk 6. pr. mens kryllingen Edvard Raaen sikret seg 5 pr. med støe hopp på 37,5 og 38 meter.

I denne klassen var forøvrig Rjukangutten Johan Hauge nær ved å lage sensasjon ved å

hoppe hele 52 m. Så langt hadde ingen hoppet tidligere, men han falt dessverre.

Vi har nevnt Ole Karlsen i yngste klasse. Her var dagens beste hopper, Josef Henriksen med nydelige hopp på 49,5 m og 45,5 m. Men i denne klassen var det flere moinger: Jørgen Rolighet fikk 7 pr. med hopp på 35 og 42,5 m. Johan Fredriksen hoppet 37,5 og 38 m, men ikke blant de 12 beste, Peder Olausen, 35 og 36 m, også uplassert. I denne klassen falt sigdølen Arne Thingelstad stygt, idet han mistet begge skiene i svevet.

I klassen over 32 år deltok også moingen Valdemar Jansen, men ble uplassert med hopp på 29 og 31,5 meter.

Fra rennet heter det forøvrig at tre mann ble skadet. En brøt benet, en fikk stygge skrubbsår i ansiktet og en kløvde leppen.

Det går enda sagn på Modum om det yrende folkelivet i Gustadbakken denne dagen. På forhånd hadde det vært en veldig aktivitet for å skaffe penger til utbedring av bakken. Dette kom på hele 1.500 kroner, og det var mange penger den gang. Men både dommere og H. M. Kongen skulle ha nye tribuner, og det kostet penger. Skiforbundet hadde på forhånd vært engstelig for tunge nedslag i denne kjempebakken, og hoppet ble derfor flyttet inn. For å skaffe penger ble det arrangert basarer og sexaer på stedet. Vi vet at det ble sendt brev med anmodning om å gi gaver til følgende firmaer i Modum: Modum kommune, Modum Sparebank, Drammenselven Pappirfabrikk, Katfoss Cellulosefabrikk, Westad Armaturfabrik, Embretsfos Fabrikker, Kongssagene Brug og Magnesittverket på Morud. Stedets damer ble også oppfordret til å sette opp en Damenes pokal.

En artig historie til slutt. Det var en kar fra Modums østside som sto oppe ved hoppet og så på rennet. Han hadde ei lommelerke med seg, men han hadde ingen å drikke med. Så ser han en lang kar ved siden av seg, som han bød en dram. Den lange mannen sa -Ja, at det ville han gjerne ha. «Da hørte je att han snakket dansk» sa mannen, «og je skjønnte det var Kongen». «-Je undskylte med at je bare hadde himbrent», fortsatte han. «-Det gjør s'gu ikke no, fortsatte Kongen og tok en skikkelig slurk. Litt etter tok Kongen opp ei lerce, sa mannen, og bød meg på en dram til gjengjeld. «-Å trur du itte de', att han hadde himbrent han

au?»). Mannen var Per Gustad, en kar som var kjent for å krydre sine fortellinger, uten å gjøre et menneske fortred.

Modums beste hopper i Hovedlandsrennet i 1915, Ole Karlsen, Ramfoss i.f. bare 17 år gammel. Han deltok bare en sesong til i Norge, før han reiste til USA. Men det ble 1 pr. i landsrenn i Stoppenkollen, 2. pr. i Kongsbergs Landsrenn og 5 premie i Holmenkollen. Han fikk forøvrig premier i både boksing, fri-idrett og turn, og var en ypperlig fotballspiller. Kanskje en av de beste idrettsmenn vi har hatt i bygda- en forløper til Egil Lærum. I USA, tok han navnet Ole Ramm, og ble amerikansk mester i Chester Park i 1926, og en rekke andre idrettspremier «over there».

Langrend 30 km.:

1. præmie Emb. Mellesmo, Lillelvedalen.
2. Sverre Østbye, »Lyn«, Kristiania.
3. præmie A. Bergendahl, Sørkedalen.
4. Sig. Kristiansen, Bærum.
5. Truls Braaten, Modum.

Hoplop for seniors:

1. præmie Opsahl, Kristiania.
2. I. Sev. Jacobsen, Kristiania
3. Trygve Smith, »Verdandi«.
4. O. Syversen, »Start«.
5. R. Wiborg Thune.

Kl. II A:

1. præmie Emb. Mellesmo.
2. Th. Haug, Drammen.
3. Jul. Johansen, Trondhjem sk.
4. O. Grimsbye, Gjøvik.
5. Sv. Kaasa, Rukan.
6. Truls Braathen, Modum.
7. A. Tinndal, Rukan.
8. J. Schjølberg, »Lyn«.

Kl. II B:

1. præmie Peder Østlie Øren, Brandbu.
2. Otto Aasen, Rukan.
3. E. Tønnevold, Hamar.
4. J. Vinjarengen, Land.
5. E. Raaen, Krødsherred.
6. Torleif Øren, Modum.
7. Karl Kleve, Odd.
8. Axel Bye, Rukan.
9. R. Bjærkaas, Asker.
10. Alf Norli, U.off.elev idrf.
11. Sigurd Evjen, Rotneims idrf.
12. O. Borrebæk, »Frigg«.

Kl. III:

1. præmie Josef Henriksen, »Start«
2. O. Granberg, Gjøvik.
3. præmie Ole Karlsen, Ramfos.
4. Arvid Johansen, Furnæs.
5. Rolf Larsen, Bærum.
6. Th. Kristiansen, Vestre Aker.
7. Jørgen Rolighet, Modum sk.
8. Ole Jansen, Bærum.
9. Inge Roll, »Ready«.
10. Gustaf Bayer, Hamang.
11. F. Hesselberg Meyer, Grane sp.
12. Arnt Jensen, »Birkebeinerne«.

H. M. Kongens pokal: Gunnar Ødegaard, Bærum.
Damenes pr.: Alf Norli, U.off.elev. idrf.

Den gamle Aamodt bro, med Doktorgården som Dr. Dedichen bygde omkring århundreskiftet i bakgrunnen. Til venstre for denne ser vi den gamle «Bergstua» og til høyre «Læbbetoria» (laboratoriet og smia fra Snarumværkets tid.

ELI MOEN:

«Skulde blitt bygdens stolthet»

Omkring Aamodt bro

I 1840-årene satte Modum kommune i gang det første store broprosjekt i bygda. Samferdselen over Åmotsund skulle sikres og gjøres lettere med en bro i stedet for ferje. I valg av type bro var man dristig, man bestemte seg for en jernkjedebro som på det tidspunkt var en nyhet her i landet.

Modum var i de årene åstedet for en hektisk næringsvirksomhet og for de ledende menn i den kommunale politikken lå det nok en viss betydning i det å vise at de var i stand til å tilpasse seg og imøtekomme den nye tids krav. Kort sagt ble oppføringen av jernkjedebroen et prestisjeprosjekt for den unge kommunen

som, inntil så lenge, befant seg i en blomstrende vekstfase.

Det gikk imidlertid ikke så greit som man hadde trodd. Da broen endelig sto ferdig, var den på flere måter nærmest blitt en sorgens bro. På grunn av en enorm kostnadsoverskridelse fikk kommuneøkonomien seg en alvorlig knekk og i kjølvannet av den økonomiske miseren fulgte personlige tragedier. I det følgende skal vi se nærmere på hendelsesforløpet og bakgrunnen for det uheldige utfallet.

Økende næringsvirksomhet stilte større krav til samferdselssystemet og som nevnt opplevde Modum et næringsmessig oppsving i

1830- og 40-årene. Blaafarveværket hadde sin storhetstid med omlag 1200 ansatte i årene rundt 1840, Snarum Koboltverk hadde etter hvert fått en viss sving på driften og dessuten fantes en konsentrasjon av sagbruk som også hadde en stor blomstringstid i disse årene (Drammen var den største eksporthavn for trelast i landet i årene frem mot midten av århundret).

Et av særtrekkene ved landskapet på Modum er alle elfefarene. De var en viktig faktor i fremveksten av de nye næringene, men i samferdselen skapte de flaskehalsen. Man tok seg som regel over elvene med ferje om sommeren og på såkalte vinterbroer om vinteren (det var sammenkjedede tømmerstokker for å styrke isen). Åmotsund var kjent som et av de farligste overfartsstedene, og som en følge av verksvirksomhetene var det ekstra trafikkbelastet, dessuten var det et viktig knutepunkt for trafikken til og fra Sigdal og videre. Når det til enkelte tider var umulig å komme over, førte det til at man måtte ta lange omveier.

Veiloven av 1824 skilte mellom hovedveier og bygdeveier og påla de lokale myndigheter ansvar for bygdeveiene. I 1839 var ferja ved Åmotsund i en dårlig forfatning og omtrent samtidig nektet Drammens trelasthandlere sundmannen å ta tømmer til vinterbroen. Lensmannen anmodet derfor formannskapet om å skaffe det fornødne for kommunens regning. Ved sakens behandling i formannskapet 17. juni 1842 foreslo ordfører Auen Gregersen at man skulle undersøke muligheten av å bygge en bro over sundet. Gregersen hadde fått bragt i erfaring at det var blitt bygget en trebro over Glomma ved Wittenbergfoss og fikk tilslutning til sitt forslag av representantskapet om å innhente brokonstruktørens betenkning.

Brobyggeren Anders Kaatorp inspiserte sundstedet og mente at det ville la seg gjøre å få reist en trebro, en hengeverksbro, over sundet. Han anslo kostnadene til omlag 2 000 spd. (Spesiedaler). 7. juli 1843 besluttet representantskapet å oppføre en trebro til 2 000 spd., men samtidig ble det utvist både forsiktighet og nøkternhet i det man ville ha en annen sakkynndigs syn på saken. I den anledning ble kommunepolitikerne henvist til ingeniør-løytnant Christian Wilhelm Bergh, som senere ble vår første veidirektør og var en sentral

skikkelse i utformingen av vårt moderne veivesen.

Bergh medga at det lot seg gjøre å bygge en trebro over sundet, men lanserte samtidig idéen om å oppføre en jernkjedebro i stedet. Bergh hadde akkurat stått ansvarlig for oppførelsen av en lignende bro over Sira (Vest-Agder, den første i sitt slag her i landet) og mente at en slik bro var å foretrekke fremfor en i tre. Han argumenterte sterkt for en jernkjedebro og pekte på dens fortrinn med hensyn til soliditet og varighet. Kostnadene, mente han, ville ikke beløpe seg til mer enn omlag 3 000 spd. Det heter seg at formannskapet forferdedes, en reaksjon man vel kan forstå ut i fra noen enkle økonomiske betraktninger. Skatteinngangen til kommunen lå i de årene i underkant av 1 000 spd. året. Et enkelt prosjekt til 3 000 spd. må ha virket overveldende og fått de utvalgte fra kommunen til å tenke seg nøye om.

Den vidsynte ordføreren Auen Gregersen falt imidlertid straks for idéen og gjorde meget for å få overbevist sine feller i formann- og representantskap. Flere av størrelsene i bygda delte etter hvert Gregersens syn og gikk aktivt inn for å støtte prosjektet. Blant annet tegnet Peder Gregersen, som hadde landhandel rett ved sundet, og Johan Darjes seg for henholdsvis 100 og 50 spd., og Johan Darjes og Snarum Koboltverk ytte gratis grunn til broen. Stemningen var i ferd med å snu og meddelelsen fra Opplysningsvesenets fond om at det hadde bevilget 2 000 spd. i lån til oppføring av en bro må ha hatt positiv virkning i omvendelsesprosessen.

30. august 1844 sa formannskapet seg enig i prosjektet og 16. september fulgte representantskapet etter og besluttet at det skulle oppføres en jernkjedebro såfremt kostnadene ikke oversteg 3 000 spd. Resten av kostnadsbeløpet ble det enighet om å ta fra bygdemagasinenes kasse. Ingeniør-løytnant Bergh fikk i oppdrag å tegne broen og legge fram et detaljert kostnadsoverslag.

11. august 1846 leverte Bergh resultatet av sine arbeider, med den lille forskjell at broen med tilhørende anlegg (veianlegg og trebro over til Lusekollen) var kostnadsberegnet til 4 250 spd. i stedet for 3 000. Noen innvendinger til det forhøyede kostnadsoverslaget fra kommunens side er det ikke mulig å spore. Det

virker som om det tvert om hersker en stor iver etter å komme i gang med prosjektet, og formannskapet gikk aktivt i gang med å skaffe til veie flere penger. Blant annet ble blåfarveverksarbeiderne anmodet om å yte et frivillig bidrag. På en liste datert 21. september 1846 tegnet 54 arbeidere seg på bidrag fra 60 sk. til 1 spd. (En dagslønn for en voksen arbeider var 30 sk.) Det ble dessuten rettet en henvendelse til regjeringen om å trykke Berghs tegning og beskrivelse (henvendelsen ble imidlertid ikke fulgt opp).

Ganske raskt ble det besluttet å lyse ut anbud og lisitasjonsforretningen ble holdt 19. oktober. Det billigste anbudet var på 5 490 spd., et anbud som i første runde ikke ble akseptert av kommunen. Man lot seg imidlertid ikke slå ut og det ble bestemt at det skulle søkes om et nytt lån i Opplysningsvesenets fond. Igjen henvendte man seg til bygdealmen om et ytterligere frivillig bidrag og nye 20 blåfarveverksarbeidere tegnet seg den 14. juni 1847.

Det ble besluttet å holde en ny lisitasjon og denne ble holdt 25. juni 1847. Tilslaget gikk til Ole Follum fra Ringerike som hadde et anbud på 5 510 spd. (han hadde tidligere bygget en bro over Krogsundet). Den avtalen han inngikk med kommunen var særs streng. Blant annet forpliktet han seg til innen en bestemt dato å ferdigstille broen og personlig bestride eventuelle merkostnader ved arbeidet. I november måned hadde han ordnet med kausjon og arbeidet kunne ta til. Jernsakene ble bestilt ved Nes jernverk som også hadde levert broen over Sira.

Ulykkene meldte seg imidlertid raskt i skjebneåret 1848. For det første var det svært ugunstig vær både vinteren 1848 og 1849 som

gjorde det vanskelig å få transportert de nødvendige sten til murarbeidet. For det andre inntraff en ualminnelig stor flom i 1848 som førte til at jernbroen måtte legges høyere og trebroen måtte få en annen konstruksjon. Av denne grunn fikk Follum henstand med ferdigstillelsen til ut april 1850. Ytterligere forsinkelser i materialleveransene gjorde at Follum til den fastsatte dato ikke var ferdig med arbeidet. Etter en syns- og skjønnsforretning holdt 8. mai 1850 besluttet formannskapet å frata Follum ansvaret for det videre arbeid. Begrunnelsen var at Follum var kommet alt for kort i ferdigstillelsen av arbeidet. Det ble ordføreren Auen Gregersen som i stedet fikk i oppdrag å bestyre arbeidet. Murer Halvor Guttormsen fra Kristiania sto for utførelsen av arbeidet.

Den 17. desember 1851 var arbeidet kommet så langt at kjedene kunne strekkes over elven, bare anleggelse av brobanen gjensto og det arbeidet ble fullført i løpet av foråret 1852. Bygdens stolthet var endelig ferdig. Gleden ble imidlertid av kort varighet.

Den 6. august ble det reviderte regnskapet gjennomgått av formannskapet. Det viste at de samlede utgifter etter at Gregersen hadde overtatt bestyrelsen av arbeidet, beløp seg til 8 628 spd. Legger vi til de 2 889 spd. som O. Follum hadde forbrukt frem til april 1850, så beløper de totale utgiftene for broen over Åmotsund seg til over 11 500 spd, eller nesten fire ganger det beløp som kommunerepresentasjonen i sin tid ga sitt samtykke til.

Som nevnt fikk det uheldige utfallet sine konsekvenser. På den ene side førte det til personlige tragedier, særlig for Ole Follum. På den annen side ble det en tung økonomisk bær for en allerede sterkt belastet kommuneøkonomi (grunnet sosiale forpliktelser) og det igjen førte til ekstra skattetrykk for bygdefolkningen. Da formannskapet i ettertid skuet tilbake på de harde årene uttrykte det sitt syn på saken slik: «-, ja, saa hadde man ikke bygget Aamotbroen». Hvorfor gikk det så galt?

Allerede i 1854 påpekte en nedsatt amtskomité at det var mer enn en grunn til den merkverdige forøkelse i omkostningene. Går vi gjennom hendelsesforløpet ser vi at årsaksforholdet på den ene side besto av en del uforutsette og ukontrollerbare hendelser, og på den annen side av uheldige valg og for lite pålitelige beregninger.

Klart påbud på skiltet til venstre på brua: «Over broen maa ikke kjøres hurtigere end i skridtgang. Overtrædelse heraf straffes med mulkt» Undertegnet Veibestyrelsen.

Ole Follum var helt fra starten av rammet av en rekke uhell. Den syns- og skjønnsforretning som ble holdt i mai 1850 fant også at det var gyldige grunner til forsinkelsene i Follums arbeid. Men til tross for formildende omstendigheter ønsket likevel formannskapet å frata Follum ansvaret med ferdigstillelsen av broen. I stedet ble det ordføreren Auen Gregersen som gjorde det. Sluttresultatet kjenner vi. Utgiftene ble flerdoblet og det fremlagte regnskap viser følgende utgiftsfordeling:

1. Auen Gregersen for tilsyn og bestyrelse	450 spd.
2. Halvor Guttormsen som byggmester	625 "
3. Arbeidslønn, omtrentlig	2 800
4. Nes jernverk	3 006
5. Hassel jernverk	78
6. Tukthuset for anskaffelse av hugne sten med transport	196
7. Sundmannen for oversettelse over Åmotsund	95
8. Forskjellige materialer og redskap samt forskjellig andre utgifter	<u>1 377</u>
	8 628 spd.

Selve jernsakene til broen kostet altså omlag 3 000 spd. (Sira broen hadde kostet 2 817 spd.), og jevnfører vi det beløpet med Berghs kalkyle på 4 250 spd. for hele broprosjektet, så ser vi at Bergh hadde kostnadsberegnet arbeid pluss diverse materialer (merkostnader) til omlag 1 250 spd. På bakgrunn av dette kan det dermed hevdes at Ole Follum hadde utvist forsiktighet da han i sitt anbud beregnet merkostnadene til 2 500 spd. At han kom til å overskride dette beløpet skyldtes i første rekke hendelser som lå utenfor hans herredømme.

Ser vi nærmere på Gregersens regnskap, viser det at Gregersen forbrukte 5 621 spd. til merkostnadene, med andre ord over det dobbelte av hva Follum hadde kostnadsberegnet det til og fire og en halv gang så meget som det Bergh hadde beregnet. Med et slikt resultat er det naturlig å sette et spørsmålstegn ved Gregersens form for bestyrelse. Hvor dyktig var ordføreren som brobygger?

I sine ansøkninger hevdet Follum at Gregersen ikke hadde fulgt Berghs tegninger som han i følge Follums avtale med kommunen var forpliktet til. Videre mente Follum at Gregersen umulig kunne ha fått arbeidet utført på billigst måte. Follums påstander er uetterrettelige, blant annet fordi de omtalte tegninger på mystisk vis forsvant umiddelbart etter at broen var ferdig. Det er imidlertid ikke

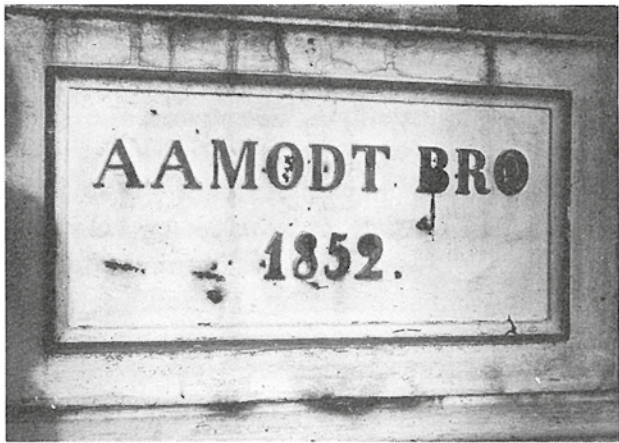
rapportert om større vanskeligheter som de Follum støtte på under Gregersens bestyrelse, slik at det kan forklare de høye utgiftene. Det er derimot sannsynlig at Gregersens manglende erfaring med en slik type arbeid førte til uforholdsmessig høye kostnader. Beslutningen om å frata Follum arbeidet og valget av Gregersen som bestyrer synes dermed uheldig, og som vi skal se i sær for Ole Follum.

Etter at regnskapet var avsluttet ble Follum presentert en ny regning på 3 145 spd. (tidligere hadde han måttet tilbakebetale 4 088 spd.). Den 70 år gamle Follum var dermed i ferd med å miste hele sitt eksistensgrunnlag. Han var allerede etter det forrige krav fra Modum kommune blitt sterkt forgjeldet og fikk ved et forlik i februar 1854 redusert beløpet til 2 145 spd. Men dette var langt fra nok til å berge Follums økonomi, og i samme år (1854) søkte han både Storting og amt om hjelp til å betale beløpet.

Av hans søknad (av 9.6.1854) fremgår det at han måtte selge sin gård og alt sitt løsøre, altså det han skulle ha til forsørgelse av seg selv og sin familie i alderdommen, deriblant en sinnsvak sønn. Buskerud amt bevilget Follum 500 spd. for det tap han hadde lidd ved oppføring av broen, men fra Stortinget fikk han avslag. Han døde i 1865 som en fattig mann, dels som et resultat av sin godtroenhet, dels av uhell. Som han selv ga uttrykk for, hadde han hatt tillit til den kjente ingeniør Berghs kalkulasjon (amtskomitéen mente at Berghs kalkyle måtte ha vært upålitelig), dessuten hadde han trodd «at en hel kommune ikke vel kunde antages at ville overføre paa en Privatperson Tab, der ved en mere økonomisk Fremgangsmaade maatte kunde været undgaaede».

Noen uttalt kritikk av Auen Gregersens bestyrelse ble ikke fremsatt (bortsett fra kritikken av den godtgjørelse på vel 900 spd. han i første runde hadde beregnet seg, hvorav halvparten måtte tilbakebetales), men belastningen med brosaken var nok en medvirkende årsak til at han hadde utspilt sin rolle som ledende politiker i lokalsamfunnet. Allerede i begynnelsen av mars 1852 fratradte han ordførervervet og februar året etter nektet han å ha noe mer med saken å gjøre. De siste årene av sitt liv foretrakk han å tilbringe hos sin brorsønn Gulbrand Gregersen, baron Scaagy, i Ungarn.

For fullt ut å forstå hvorfor mye av den stråleglans og ære som skulle ha tilkommet bygden bleknet, er det nødvendig å sette omstendighetene omkring broen inn i en bredere historisk sammenheng.

Så å si samtidig med at arbeidet med broen kom i gang, begynte vanskene ved Blaafarveværket. I april måned 1848 kom den første masseoppsigelsen av arbeidere og på nyåret 1849 ble hele verket overtatt til skifteretten. Snarum Koboltverk gikk også konkurs. Dette skjedde samtidig med en krise i de internasjonale konjunkturer som også fikk sine følger i bygda. Etterspørselen etter trelast sank og følgelig ble det stagnasjon i sagbruksnæringen. At det i disse årene også inntraff dårlige årringer i jordbruket gjorde ikke situasjonen bedre for bygdebefolkningen. Kort sagt opplevde Modum en av sine verste krisetider som på flere måter kan sammenlignes med krisetidene i 1920- og 30-årene. Massearbeidsledigheten gjorde at fattigutgiftene svulmet kraftig opp. For å klare utgiftene måtte kommunen ta opp flere lån som den slet med i årevis. Ennå så sent som i 1865 uttalte Formannskapet at Modum i flere henseender var mer belastet enn noen kommune i amtet.

Når det gjaldt broen trøstet man seg til at den var solid og kunne visst trodse århundrer. Slik gikk det imidlertid ikke, for allerede før 1940 var broens kapasitet for liten og den ble da byttet ut med en betongbro.

JERNKJEDEBROENE — ET KORTVARIG FENOMEN I BROBYGGINGENS HISTORIE.

Den første jernbro ble reist i 1769 i England. I brobyggingen hadde jern sine klare fordeler i

forhold til for eksempel tre når det gjaldt soliditet og holdbarhet. Den første jernkjedebroen i Norge var Bakkebro (52 m) over Sira 1844, den andre var Åmot bro (54 m) 1852 og den tredje og siste var Sarpsbroen (53 m) 1854. Ser vi bort fra intermessioet med jernkjedebroene, tok det imidlertid godt og vel hundre år før broer av jern slo igjennom her i landet. At det tok såpass lang tid må ha hatt sammenheng med konstruksjonsprinsippet.

Jernkjedebroene var hengebroer og det viste seg etter hvert at det heftet en del svakheter ved disse. Det ble bl.a. fremholdt at de var lite stive under trafikken, men en særlig svakhet var det at jerndelene i forankringskarene var gjenstand for sterk forrustning. Det var først med innføringen av de såkalte fagverksbroene fra slutten av 1870-årene av, at det ble fart i spredningen av jernbroer.

TEKST TIL KILDEKOPIEN

I 1952 ble broen (etter først å ha vært tilbudt Teknisk Museum) tilbudt Oslo kommune som monterte den som gangbro over Seilduksdammen.

Selv 100 år etter byggingen av broen verserte det en historie om at det var gjemt en flaske konjakk et eller annet sted i fundamentet. Demonteringsarbeidet var derfor imøtesett med stor spenning. Og ganske riktig, da en av pilarene ble heist bort sto den igjen. Flasken inneholdt imidlertid ikke konjakk, men dokumenter. Et var forfattet av Johan Darjes og et annet av Auen Gregersen, begge i anledning av at kjedene ble strukket over elven den 17. desember 1851. Gregersens skriv er en beskrivelse av hvordan prosjektet kom i gang og hvordan det forløp, og med opplysning om at kjedene er beregnet og prøvet til å bære 24 000 skålpund pr. kvadrattomme.

KILDER:

Forhandlingsprotokoll for Modum formannskap nr. 1 1837—1860
Subskripsjonslister for arbeiderne ved Blaafarveværket 21.9.1846 og 14.6.1847.
Skriv av Auen Gregersen, datert 17. desember 1851
Buskerud amtstidende 1854, s. 121—128, 176—179
Syns- og skjønnforretning 8.5.1850
Indredepartementets veianleggssaker nr. 76 1843—1850

LITTERATUR:

Brobyggeren nr. 1 mai 1973
Skovgaard: Det norske Veivæsenets historie I—IV
Stortings Efterretninger 1854
Tank, R.: Modums historie bd. II
Try, H.: To kulturer — en stat 1884—1920

Hic pons ireneus edificatus est anno Domini
MDCCCLI.

Sumpto populi modumensi,
constructo & delineato de Ingeniørliutenant Bergh
constructo de Architecta Halvor Guttormsen
(postquam remotus est primus Entrepreneur Ole Follum)
sub auspicio tribunus plebis modumensi Auen Gregersen

Domine! Deus omnipotens! auxilio tuo,
hic conservabitur ille pons ireneus in
aeternum, soli Deo gloria & in delictum
generis humani..

sic has lineas in memoriam posteritatis
posuit pontis territorii possessor Johan Darjes
17de December 1851.

Denne jernbro er bygget i det Herrens år 1851. Bekostet av Modums befolkning, konstruert og tegnet av ingeniørliutenant Bergh, bygget av byggmester Halvor Guttormsen (etterat den første entreprenør Ole Follum var fjernet), under bestyrelse av ordføreren i Modum Auen Gregersen.

Herre, allmektige Gud, måtte denne jernbro ved din bistand bli bevart til evig tid, Gud alene til ære og menneskeheten til behag.

Således lot grunneieren disse linjer sette til minne for ettertiden.

17de December 1851

Johan Darjes

Hesteholdere og bønder fra Modum tjente velkommen ekstraslant på køl- og vedkjøring for 200 år siden.

BJØRN IVAR BERG:

Moinger på Kongsberg-kjøring

GUNDER KJØLSTAD – BONDEENTREPRENØR SOM MOBILISERTE MOINGENE TIL KONGSBERG-KJØRING PÅ 1700-TALLET

Kongsberg Sølvverk skaffet mange bønder attåtnæring med skogsarbeid og kjøring.¹ Store mengder ved gikk med til fyrsettingen i gruve- ne, der bergmennene fikk fjellet til å spreke opp ved å fyre store bål. Sølvsmelting og smier krevde store mengder trekull. Tømmer ble hogd og fremkjørt til bygninger, maskiner og gruveforbygning.

Hogst og kjøring av 'setteved' til fyrsettingen sysselsatte flest bønder. Alt fra de første år etter sølvfunnet i 1623 ble bøndene i Numedal og Sandsvær pålagt hogst- og kjøreplikt, mot betaling etter takst. Et århundre senere måtte flere bønder stille opp. I 1720 ble det fastlagt en såkalt 'sirkumferens', et område som omfattet en rekke bygder omkring Kongsberg, med 1.870 gårdsbruk. De berørte bygder var

Modum, Eiker, Lier, Røyken, Skoger, Lardal, Heddal, Gransherad, Lisleherad, Rollag, Flesberg og Sandsvær. Bøndene skulle møte opp på Kongsberg og få anvist hogst i skoger omkring bergstaden. Siden ble veden kjørt til gruvene på sledeføre. De fjerneste bygder slapp å hogge, bøndene skulle møte opp og kjøre fløta ved fra elvehengslene til gruvene.

Mange bønder fikk andre til å utføre pliktene for seg, mot å betale dem et tillegg til taksten, såkalte 'kvittingspenger'. Også en del Modum-bønder ordnet seg slik. Men mange møtte opp selv. I 1744 f.eks. ser det ut til at to av tre moinger kjørte selv, mens det i Numedal, Lier, Røyken og Skoger var under halvparten som kjørte selv. Modum var i 1744 pålagt å kjøre 1.000 'lakter' setteved, dvs. om-

kring 1.800 favner etter dagens mål. Veden skulle være en meter lang. Dette året kjørte moingene ved fra hengslet i Jondalselva til gruvene 'Gott allein die Ehre' og 'Fräulein Christiane'.

Den største 'kvittingskjører' ved Sølverket var antakelig *Gunder Evensen Kjølstad* (1719–1778), han het opprinnelig *Dignes* fra Modum. Han organiserte en rekke moinger til storstilt kvittingskjøring for andre moinger, liunger, røykenvæinger og eikvæinger. Kjølstad inngikk regulære avtaler om kvittingskjøring med hele bygdealmuer. Han pleide å gjøre opp med Lier og Røyken på Bragnes-markedet. Når Sølverket beregnet restanser på foregående års kjørsler, ble det spesielt anmerket hvor mye av restansene som falt på Kjølstad.²

Denne virksomheten gikk ikke alltid uten krangel. I 1777 ble Gunder innkalt i Bergamtet for å irrettesettes og bli ilagt bot, fordi han hadde skjelt ut overførster Lange, som var leder for Sølverkets forstvesen. Lange hadde forelagt Kjølstad en klage over ham fra almuene i Røyken.³

Kjølstads virksomhet ble drøftet i Overbergamtet på Kongsberg.⁴ Det hadde ikke noe imot ordningen, så lenge arbeidet ble gjort som det skulle, og allmuene ikke led overlast. Men Lange klaget nå over Kjølstads «Friraadighed»: Bøndene som kjørte for ham kløvde veden så mye at volumet antakelig økte med 25 %. Etter at det var rettet, prøvde de å ta igjen det tapte ved luftig stabling. Kjølstad hadde bemektiget seg bøndenes kjørebøker, og når enkelte av dem faktisk møtte opp selv for å kjøre, hadde han krevd dem for penger. Selv tok han de letteste kjørslene, og henviste de som ikke ville betale ham kvittingspenger og heller kjøre selv, til de tyngste.

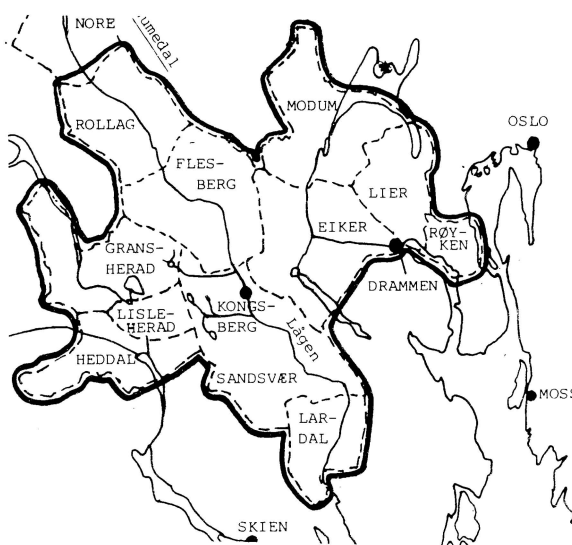
Kjøringen var en omfattende forretning for Gunder Kjølstad. Det viser skiftet etter ham, som strakte seg fra hans dødsdag 25/1-1778 til 16/10-1780.⁵ Kjølstad satt med flere store eiendommer på Øst-Modum: Brekke, Natvet, Fure, Engelstad, plassen Hagestueberget (før under Hval), en del i nordre Hval og et krav i Austad, foruten Kjølstad.⁶ Boets brutto formue var på hele 12.939 riksdaler (tilsvarende verdien av omkring 4.000 kyr), men med 11.988 riksdaler i fradrag, hovedsakelig til gjeld (særlig panteobligasjoner), ble det bare 951 riksdaler igjen til arvingene. En del av

gjelda var til kjøpmenn i Drammen for havre levert til kjørebøndene. Gunder Kjølstad selv hadde sju hester på Kongsberg-kjøring den vinteren. I boet fantes ellers mye hestederskap, bl.a. jernskodde 'Kongsberg-sleder'.

Gunder drev også med annen kjøring på Kongsberg. Ved auksjonen for vinterkjøringen 1756 f.eks. fikk han tilslag på kjøring av stempeltømmer, underbygningstømmer, kunstsjakt- og kastenstenger, og poster og bord. Alt var til gruvene, fra grovt tømmer til mindre materialer. Forpaktningene hadde en samlet verdi på 200 riksdaler.⁷

Sølverket ble midlertidig nedlagt i 1805, og med det opphørte moingenes Kongsberg-kjøring. 'Sirkumferensen' og pliktene ble opphevet av Stortinget rett etter løsrivelsen fra Danmark i 1814. Pliktene hadde vært en byrde for mange bønder. Men mange hadde også fått en mulighet til ekstra fortjeneste. Blant dem var en rekke moinger, som dro til Kongsberg på 'kvittings-kjørsel' for andre bønder. Bondeentreprenøren Gunder Kjølstad var en av de fremste bygdematadorer som gjorde forretning på gruvedriften.

Kart over sirkumferensen av 1720 (innenfor den tykke linjen), med de bygder som ble pålagt pliktarbeid for Sølverket.

NOTER:

- 1 Mye av stoffet i artikkelen er hentet fra B. I. Berg: Riksdaler på sledefore. Hestekjørsel ved Kongsberg Sølverk i første halvdel av 1700-tallet, Oslo 1982.
- 2 Riksarkivet, Kongsberg Sølverk 106.2
- 3 Riksarkivet, Kongsberg Sølverk 2.11 s. 168 f.
- 4 S. st. s. 187 f.
- 5 Statsarkivet i Oslo, Eiker, Modum og Sigdal skifteprotokoll 16a s. 126a-138a, 154a-159b, 191a f.; auksjonsprotokoll 1777-85 s. 87 a ff., 93a ff.
- 6 Foruten skiftet se Tank: Modums historie.
- 7 Riksarkivet, Kongsberg Sølverk 16.12 s. 130 ff.

Med den unge Drolsummusikken og forskjellige fagforeningsfaner i spissen, gikk arbeiderne mot streikebryterne på Ulmyra.

NILS DROLSUM:

Den «glemte» Henåa-konflikten

DA REVOLUSJONSSANGER LØD OVER HOLLEIA

Jeg vet om en elv med et beskjedent utspring fra noen blautmyrer inne mellom skrinn furuskog. Et bekkerssel øker på til noe som ligner en elv før den når det første skogstjernet. Etter noen mil har vassdraget lagt på seg så det i vårfloppen fosser brungult ut i den store fjorden. På sin vei har den passert noen store gråsteinsdemninger som i dag står igjen på bergknausene som unyttige statuer over arbeidsnevns saga. De forteller en dramatisk del av skogselvns tusenårige historie — noen korte somres hektiske aktivitet som førte til så store forandringer for så mangt og mange.

Vi går drøyt et halvt hundre år bakover i ti-

den. Da reiste arbeidsfolk nakken for første gang i bygdesamfunnet. De forsto hva det ville si å stå sammen i en felles sak.

Det var ved breddene av den flomdigre skogselva det begynte. Det er beretningen om det som skjedde da den fattigste delen av fattig-Norge reiste hodet til de kjente sangstrofene «Ja, så samles vi på valen.»

Sammen med det evige elvesuset steg tone fra et folk i sult og filler — som så en ny tid demre sammen med de første glødene morgenstrålene over åskammene i øst. . .

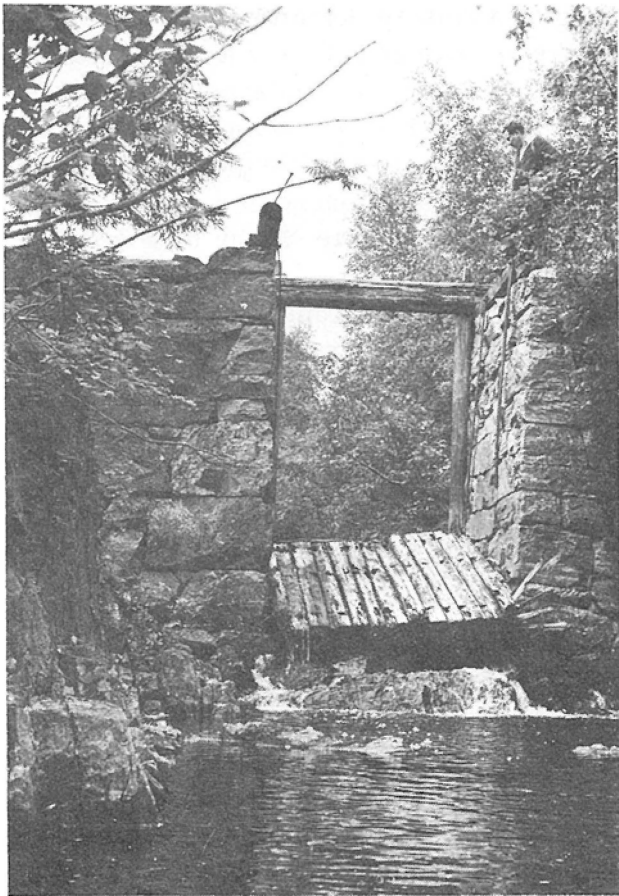
For 56 år siden var det det begynte å skje ting langs Henåa. Begivenhetene er langt på

vei glemt. De som var med er det ikke mange igjen av. På slutten av 70-tallet benyttet jeg et stipendium til å samle mest mulig stoff om det som er gått over i historien som «brøtningskonflikten i Henåa.»

Tre personer har gitt meg verdifullt stoff: Karl Dølven, Nakkerud, (89) Karl Myrbråten, Solbergelva, (død) og Gulbrand Granum, Øst-Modum, (død).

FLØTNINGENS HISTORIE

Fra Løken til Tyrifjorden er Henåa ca. 18 km. Denne strekningen måtte tømmeret fløtes. Den ble administrert gjennom Henaaens Fellesfløtningsforening stiftet i 1880. Det var en skogeierorganisasjon. I 1930 var Ole E. Holle-
rud, Tyristrand, formann, Lars E. Aamodt, Drolsum, kasserer og Karl Dølven, Nakkerud, sekretær. Elven var delt opp i åtte roder. Etter disse ble fløtningsprisene stipulert. Det var dammer for fløtningsvannet ved Styggdal, Stakamyrr og Tjuentjenna. I den bratte og vanskelige Haugfossen var det lagt en tømmerrenne.

Restene av Styggdalsdammen. Den innerste av damanleggene som skaffet vann til fløtningen i Henåa.

Til fløtningsarbeidet trengtes ca. 30 mann. Ved de vanskeligste fossene måtte det settes ut vakt. Stanset en stokk på tvers, måtte den raskt bringes på rett vei igjen. I et normal-år kunne det fraktes et sted mellom 5000 og 10.000 tylvtter i Henåa. En tørr sommer med lite snø vinteren etter, kunne føre til at man måtte ty til høst-fløtning, men dette ville skogeierne helst unngå. Furutømmeret tok skade av å ligge sommeren over — det «blånet».

For fløtningstømmeret gjaldt tre tariffier: En for tømmer med midtmålt diameter under 15 cm, en for tømmer fra 15 til 23 cm og en for tømmer over 23 cm.

Det var neppe vanskelig å få tak i fløtere, og det var gjerne de samme som kom igjen år etter år. Såvel Modum som Tyristrand hadde overskudd på arbeidskraft. For årene 1929/30 var overskuddet særlig stort.

Ringerikes Nikkelverk hadde måttet innstille i 1922, Ramfoss Tresliperi i 1928. Nesten 400 industriarbeidere måtte søke levebrødet i skogen. Ved utgangen av 1930 var det registrert 365 ledige menn i Modum, og av disse fikk 170 midlertidig understøttelse. Virkningene av overproduksjonen hadde begynt å vise seg i treforedlingsindustrien. Drammensvassdraget med sin eksportrettede industri var særlig følsom overfor disse virkningene. For en kbm. grantømmer fikk skogeieren i 1930 kr. 10.40. Hoggeren fikk 1.80 og kjøperen ca. 2 kroner. En gårdsgutt var lønnet med ca. 40 kr. pr. måned.

Som en tømmerkjører i Holleia fra den tiden sa det: «— vi hadde det vel omtrent like dårlig, skogeieren, hoggeren, gårdsgutten og jeg.»

EN FATAL FORMULERING

Karl Myrbråten som nå er død, var den første formannen i Drolsum Skog- og Landarbeiderforening fra januar 1930. Allerede i mars det året gjorde den nye fagforeningen en henvendelse til elvestyret for Henåa. Til den skriftlige formuleringen brukte de fylkessekretæren i Buskerud Arbeiderparti, Konrad Knudsen. Han var lokalredaktør i Fremtiden på Hønefoss, ble stortingsmann etter Chr. Hornsrud i 1936 og ble ellers kjent som Trotskijs vert under landsforvisningen i 1938.

Nå viste det seg at den skriveføre lokalredaktøren gjorde en formuleringsfeil som fikk

alvorlige konsekvenser: Henvendelsen inneholdt ordet *anbud*, noe elvestyret oppfattet bokstavelig.

— Men dette var på ingen måte meningen, fortalte Myrbråten. Fagforeningen hadde ønsket å oppgi priser som var å betrakte som *foreløpige* forlangender under de «forhandlinger som vi ønsket å få i stand.»

Elvestyret oppfattet henvendelsen som et anbud. En av skogeierne var Rolf E. Schønfelder (f. 1888). Han eide gården Justad på Drolsum og ble senere lagfører i NS på Modum. Han organiserte nå fort et lag av uorganiserte, tilfeldig arbeidssøkende. Det «gule» laget legger inn et adskillig rimeligere «anbud» som blir godfått. En nærmest visjonær heftelse følger: «— Dersom det brygger opp til strid, skal tre av medlemmene i elvestyret hjelpe til med det praktiske fløtningsarbeidet om nødvendig.» (Etter Karl Dølven)

Situasjonen ble desperat for de organiserte, i følge Myrbråten. — «Det ble et spørsmål om å overleve eller gi seg over til den totale håpløshet.» Men denne gang møter en skog- og landarbeiderforening åpen og uforbeholden støtte fra papirindustriarbeiderne. Arbeiderne på Katfoss og Drammenselven. De følte en tung trussel fra dårlige konjunkturer og utenlandsk konkurranse. De visste også at de fagorganiserte ved Henåa var utsatt for det samme. Når de ble anmodet om å være med på sympati-demonstrasjoner, var reaksjonen spontant positiv.

Karl Myrbråten, den første formannen i Drolsum Skog- og Landarbeiderforening.

REVOLUSJONSSANGER OVER HOLLEIA
Nå trer Gulbrand Granum fram som den store organisator. Modum kommune var under tilsyn av justisdepartementet. Da det skjedde hadde Granum allerede 12 år bak seg som medlem av formannskap og kommunestyre. Han kjempet en intens kamp for å unngå den offentlige administrasjonen. Han hadde gjort seg til talsmann for gjeldsnedsettelse og mot tvangsauksjoner. Utifra rasjonelt-legale prinsipper ble han etter hvert godtatt og ønsket velkommen av alle de politiske partiene i Modum. Under Granums strategi ble demonstrasjonene ved Henåa lagt opp. Massene ble satt i bevegelse. Noen snakket åpent om revolusjon.

Norges Skog- og Landarbeiderforbund hadde i 1930 hele 16.807 medlemmer. 1368 av disse er fra Buskerud. Organisasjonsarbeidet anført av Granum viste gryende resultater i Modum og omegn.

Men i Henåa begynner Schønfelders «gule» lag å fløte tømmer de siste dagene av april i 1930. Men fløtningen får en særdeles kronglete start. Flere av de som er tatt inn, er uten erfaring fra dette spesielle arbeidet. 1. mai går «Skog og Land» til demonstrasjon.

I Fremtiden kan vi 2. mai lese: «Tyrstrand og Drolsum Skog- og Landarbeiderforeninger blir enige om å ta en demonstrasjon langs Henåa for å få de arbeidsvillige i tale. Drolsum Hornorkester marsjerer i spissen for et tog på 186 organiserte. 30 av disse kommer fra Katfoss.»

Revolusjonssanger toner over Holleia. Ved Skimyra ikke langt fra Gravermoen var det dam og damstue. Her satt Schønfelder og ni av hans mannskap til bords, da demonstrantene ankom. Tre-fire demonstranter stiger inn. Med slag i bordet blir Schønfelder bedt om å slutte med streikebryteriet — «ellers skulle det flyte blod!» Det skjer ikke mere ved Skimyra enn at fløtningshakene blir gjort ubrukelige.

En av demonstrantene ble senere på sommeren stilt for retten for denne hendelsen. Han ble frifunnet da retten fant at Schønfelder kunne ha misforstått truslene.

Elvestyret hadde nok ventet bråk langs elven 1. mai. De hadde tilkalt politibeskyttelse. Ved Ulmyra ventet lensmann Dynge fra Tyrstrand og lensmannsbetjent Hjalmar Gundhus fra Modum. Ulmyrdammen var full av

fløtningstømmer. Et streikemannskap på 20 skulle til å åpne dammen da de hørte hornmusikken. 17 stakk til skogs. De organiserte møtte velvillighet og forståelse hos lovens håndhevere. De tre streikebryterne som var tilbake var totalt uvillige overfor noen form for argumentering.

Lensmann Dynge forteller dem om det uholdbare i deres arbeidssituasjon. Det vil neppe bli mulig å få i stand effektiv fløtning uten hjelp fra de organiserte som er øvet. Streikebryterne bør straks søke forhandlinger med demonstrantene. Respekten for øvrigheten var såpass høy at en av de tre blir med lensmannen for å ringe fra nærmeste telefon. Han ringer elvestyret og ber om at det opptas forhandlinger.

4. mai blir det forhandlinger på Aamodt gård. Fra de organiserte møter Olaf Sandum og Edvard Sæther og fra elvestyret: Rolf Schönfelder, Karl Dølven og Lars E. Aamodt. Under forhandlingene legger elvestyrets formann ned skriftlig protest mot opplegget. Disse ble så hevet og elvestyrets formann ble deretter karakterisert som «Tyristrands mest utskjelte mann.»

Nesten 8000 tylvter tømmer var kjørt fram til Henåa, bare ca. 500 var kommet fram til fjorden. Fløtningen var i ferd med å bli en økonomisk belastning for skogeierne. Tvangsauksjoner spøkte. Spesielt visste man at Schönfelder satt «trangt» i det. Dagen etter det mislykkede møtet på Aamodt, tok fløtningen fatt igjen med streikebrytere assistert av elvestyret. De startet ved Årengen nær elvens utløp.

Avisen Fremtiden har sin egen fremstilling av dette. Deres reportasje karakteriserer det

hele som svært mislykket. Organiserte fulgte hver bevegelse blant streikebryterne. Det berettes med navn nevning om medlemmer av elvestyret som gikk på hodet til vanns. Et rop om hjelp høres fra elven. En av streikebryterne er havnet i vannet. — «Om ikke de organiserte tilfeldigvis hadde vært der, ville det antagelig vært en streikebryter mindre,» heter det i Fremtidens reportasje.

EN BROKET FORSAMLING

De organiserte hadde «tilfeldigvis» vært til stede. Det er grunn til å anta at tilstedeværelsen var godt organisert. Gulbrand Granum overløt sjelden noe til tilfeldighetene.

Den 13. mai følger et opprop i Fremtiden med fløtningen i Henåa som utgangspunkt. Det «gule» laget er fremstilt som «bolde ridderer der består av flyvesersjanter, gårdbrukere, disponenter, fhv. garnsildkremmere, avgåtte rentenister, skinnhandlere, skomakere, skogsbestyrere, småbrukere, ingenting-brukere m.m.» Oppropet slår fast at folk som griper til slikt arbeid, neppe får mer enn denne ene sjansen. Fløtningen i Henåa våren 1930 betyr et farvel for alltid med deres «virkelige arbeidskamerater.» Oppropet slutter med en varm appell for organisasjonen som tidens løsen. «Arbeidere på Drolsum! Slutt dere til deres egen forening!» Følelsene var ladet mot en utløsning. Den skulle komme ganske snart. I oppropet sto også: «Kan hende vi møtes ved neste vegskille og *der* skal vi være med å bestemme *hvem* det er som får gå, og *hvem* som skal ute stå!»

EN DRAMATISK DAG

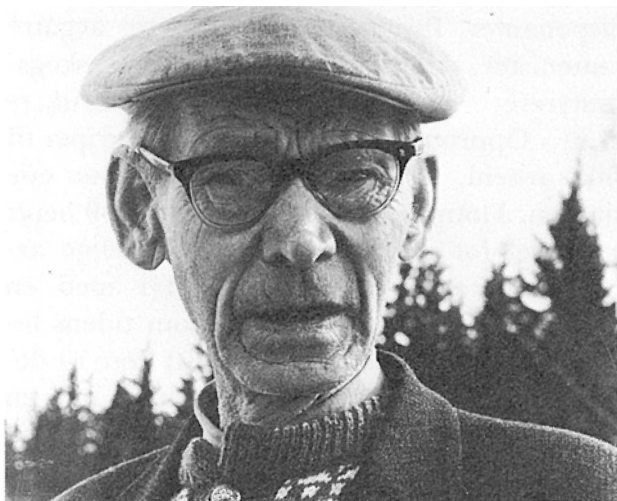
Dølven, Granum, Myrbråten og Fremtidens referater fra herredsretten i Hønefoss 25. mai 1930 forteller oss dette:

14. mai 1930 begynte det «gule» laget å arbeide en lettskyet senvårsdag over Holleia. Karl Dølven var kommet med deler av laget til Ulmyra, der de hadde tatt tømmerkoja i bruk. Resten av streikebryterlaget brukte kojene ved Sørli og Løken. Ved Ulmyra var det samlet mye fløtningstømmer. Utover dagen samlet det seg også mye folk. De organiserte talte etter hvert ca. 200 mann. Ca. 50 kom fra Tyristrand, ca. 50 fra Drolsum og Øst-Modum, ca. 20 fra Snarum mens resten var papirindustriarbeidere fra Geithus, Åmot og Skotselv.

Det ble et myldrende liv langs Henåa. Demonstrantenes voksende antall, skremte elvestyret til igjen å tilkalle politi-hjelp. Fraksjonene har utkrystallisert seg: Venstrekreftene med de organiserte har kjørt fram Gulbrand Granum og Konrad Knutsen som «sjefsforhandlere», reaksjonskreftene med skogeiere og streikebrytere har «fylket» seg bak Rolf E. Schønfelder, mens statsmakten er representert ved politimester Uhrby, statspolitibetjent Grylling og politibetjent Aasen, alle fra Hønefoss, lensmann Dynge og lensmannsbetjent Gundhus.

Hva vi siden har fått vite er at før fraksjonene sto oppmarsjert, hadde «revolusjonsgrensen» blitt nådd i Ulmyr-koja.

Gulbrand Granum, «usurpatoren», som i ettertid er omtalt som en hederskar, av alle lag i befolkningen.

EN LØKKE AV STÅLTRÅD

Granum var den første som trådte fram av demonstrantene da de nådde Ulmyrdammen. Han foreslo at to av streikebryterne skulle bli med ham inn i koja for «å prate litt.» Fem mann gikk mot koja. Det ble kastet sten etter dem. Schønfelder og en av hans drabanter ble holdt tilbake og antastet. Inne i koja tar de to streikebryterne nistepakkene fram. Schønfelder ankom også. Granum forsøkte å forhandle med ham. Han argumenterte utifra de organisertes «nøddeste situasjon.»

Såvidt vi kan bedømme er dette første gang kommunismen og facismen sitter polarisert på hver sin side av forhandlingsbordet i en skogs-

konflikt her i landet. Både Granum og Schønfelder hadde utviklet den tids politiske argumentasjon til eminense. Men her ble kommunikasjonsstøyen påtrengende. Schønfelder blir vel nærmest av venstrekreftene oppfattet som en av tsarens agenter. Tilropene blir mer og mer hatske. De sovjetiske revolusjonsbølger er i ferd med å nå disse øde skogstraktene gjennom Henåas flomvann.

En av demonstrantene lager en renneløkke av en medbragt ståltråd. Han fester den til en av bjelkene i hytta. Til streikebryterne sier han: «ja, nå må dere eta rekti' godt, så de itte kommer sultne tel helvete.» Trusselen ble understreket ved at i det øyeblikket «helvete» ble nevnt, smalt en stein i hyttetaket så asken drev ut av ovnsrøret.

Men Schønfelder må ha vist en merkelig, iskald ro i den truende situasjonen. Drapstruslene hadde liten effekt. Det kom ikke en gang til håndgemeng inne i damstuen.

FORNØYDE DEMONSTRANTER

«Fremtiden» skildrer dagen etter demonstrasjonen som fredelig. Dette skyldtes ikke minst politiets besindige opptreden, heter det. Avisen nevner likevel at minst 10 av streikebryterne hadde lagt ned arbeidet av frykt for følgerne.

Men demonstrasjonen fikk følger. Fem av demonstrantene ble ilagt bøter av politimesteren i Hønefoss. Ingen godtok og saken kom for herredsretten. Det skjedde 25. mars 1931. Administrator var sorenskriver Lindvik, aktor advokat Mauritz og forsvarer o.r. sakfører Viggo Hansteen. Hans navn skulle 10 år senere blir landskjent da han sammen med Rolf Wickstrøm som de første gisler under krigen ble henrettet av tyskerne. De fem ble dømt. Gulbrand Granum fikk 45 dagers betinget fengsel.

Han anket umiddelbart dommen med følgende begrunnelse: — Jeg var sterkt engasjert i kampen mot tvangsauksjonene. Særlig gjaldt dette småbrukerne på Modum og omegn. Når som helst kunne jeg komme opp i nye situasjoner der tiltale kunne bli utferdiget. Jeg regnet dessuten med at mulighetene for frifinnelse var gode. Da han 12. oktober i '31 står for lagmannsretten har Ringerikes Blad følgende tittel på 1. side: Usurpatoren Gulbrand Granum for lagmannsrett i dag.» Dette fremmed-

ordet betyr direkte oversatt «maktraner». Og Granum ble frikjent.

GUL NATUR

De svære tømmerhaugene fra den uferdige fløtningen, skulle gi den politiske argumentasjon næring. Vi aner gryende naturvern/miljøvernaktivisme i denne artikkelen fra Drolsum inntatt i Fremtiden 14. juni 1930:

«— Stille og rolig ligger bygden nu efter det lille bulder som har foregått her oppe. Henåelven risler som før mellem de mørkebrune stener, med bare den forskjell at den *gule rase* har utsmykket den med tømmerhaug på tømmerhaug. Dette er jo en utsmykning av de sjeldne, i hvert fall så langt på sommeren. Fischen i elven er kommet ut av tradisjonen, dens territorium er betraktelig forminsket, dens beste beitemarker er helt så å si stengt av dette pinneverk. Liten har fisken alltid vært i Henåen, men nu er den blitt enda mindre. Bare den ikke blir til en liten, *gul* strek. Kanskje den en vakker dag går til angrep på disse hauger og ødelgger skogeiernes vidunderværker, men håper den holder sig nøytral så det kunde bli en almindelig valfart av mennesker som i sommerens løb kunde ha lyst til å se disse mesterværker i Henåen, hvis navn har blitt så berømt i vår. Herlig, herlig, men farlig, farlig er det nu for alle dyr som ferdes i dette vassdrag. Der hvor fjøset er fylt til siste bås, føler vel ikke eieren så store savnet om en ku mister livet blant tømmermassene, men verre er det for en fattig krok som ikke har mere end denne ene ku, der blir tapet stort og *hatet* enda større. Er det riktig at denne naturskjønne elv skal bli utstaffert slik nu i sommerens vakre tid? Stokkene sprekker og blåner, så det kunde hende at den som har kjøpt av dette tømmer til nybygg slipper å male sine hus, for disse er da blåmalt før?

«JEG KJENNER NOEN, JEG»

Som naturlig var hadde avisene forskjellige måter å fremstille konflikten på, alt etter deres politiske tilhold. I Drammens Tidende Buskeruds Blad, var det stort sett bragt nøkterne meldinger om konflikten, men 22. desember i 1930 har avisens velkjente Sigdalskorrespondent Ole O. Bakken (kjent under signaturen O.O. b-n.) følgende skildring av skogsarbeiderfamiliens kår akkurat da:

«. . . Men jeg kjenner noen, jeg, som går midt oppe i alt dette vakre, men som vanskelig kan glede sig over det. Det er skogens egne folk, — de mennesker som er henvist til å ta sitt levebrød fra de dype skoger. Når vinterens skjønnhet er størst, når skogens trær står «stakket» og kulden smeller i veggene, da krymper skogens folk sig, for da blir fortjenes ten så altfor liten, at ikke sjelden griner nøden den slitne skogsmann i møte når han kommer hjem til sin lille stue om kvelden. Det er hårdt å se en flokk sultne barn storme om sig og se konens bedende blick når man efter en blodslitende skogsdag kommer hjem, og vet mat finnes det omtrent ikke i huset. . .»

SPISESEDELEN

Hvor ille nøden var på den norske landsbygden da, gir en rapport fra Torpa i Oppland et inntrykk av. I denne typiske skogskommunen, foregikk forsorgsunderstøttelsen i form av «lapper» hvorpå det var notert et bestemt beløp som vedkommende skulle få kjøpe for. De varer som kunne utleveres var følgende: Sammalt mel, margarin, sirup, eller mysost, sild, skummet melk og poteter. Derimot hørte ikke sukker, kaffe, kjøtt eller flekshjemme på den forhatte «seddelen». Det kunde ikke utleveres klær, unntatt sko og da kun til barn som gikk på skolen. Det ble ikke utlevert parafin, fyrstikker eller såpe.

Fra Torpa-rapporten fremgikk videre: «Ikke i noen av de undersøkte familier forekom andre gangklær enn de man til daglig gikk og sto i, og disse var regelmessige tynne, slitte og

Grunneirne kostet mye på fløtningsforholdene i Henåa. Denne solide muren er syd for Rolia, nord for Gravermoen.

utrolig lappet. Et flertall av barna gikk i tynne blåtøys sommerklær, de samme sommer som vinter. Strømpene var alltid hullet og stoppet så man næsten ikke kunde se hvad de opprindelig var laget av. Mest inntrykk gjorde mangelen på sengklær. Som fyll i sengene var det overalt enten starrgras eller halm. Enten lå man i bare halmen, eller oppklypte melsekker og andre tilfeldige tøystykker gjorde tjenesten som laken.»

BRYTNINGSÅR

I Henåa-konflikten var ca. 300 organiserte involverte. På samme tid løp en annen fløterkonflikt i Drammensvassdraget. Det var den store Randsfjordkonflikten som ble mye mere kjent i landsmålestokk. Her var godt og vel 700 organiserte berørt. Også i dette tilfellet var anbudssystemet kjernen. Likhetene mellom de to konflikter var mange. Randsfjordkonflikten ble langvarig. I 1934 ble det av sagt kjennelse for at det skulle opprettes avtale mellom A/S Kistefoss og NSLF. Først året etter var den alvorlige konflikten endelig over.

Flere av demonstrantene fra Henåa var også med under hendingene ved Randsfjorden. Allerede fra 1932 er forholdene blitt lettere i Henåa.

I 1933 gikk Gulbrand Granum av som formann i Modum og Omegn Bygdesammenslutning som han hadde ledet siden starten i 1930.

Henåa-konflikten foregikk i en av de tidsperioder som opplevde de hardeste sosiale brytninger her til lands. Konfliktene var en utladning for nød og elendighet som preget landet og kanskje spesielt landsbygden. I konfliktenes kjølvann, var det voldsomme politiske brytninger. Arbeiderbevegelsen var i ferd med å vinne det endelige fotefestet. Men innen denne bevegelsen var det også mye uro. Motsetningene mellom sosialdemokrater og kommunister var steile. Det ble ikke spart på kruttet i debattene, verken muntlig eller skriftlig.

Etter at Norsk Skog- og Landarbeiderforbund ble stiftet i 1927, nærmest ynglet det opp med lokallag over hele det sydlige Norge. I Modum kom Gulbrand Granum til å bli en sentral person i dette fagforeningsarbeidet som fra første stund bar preg av kamp.

Da boken «Motstandskampen i Modum og Sigdal» skulle skrives, ble jeg av forfatteren Knut Fosse bedt om å gi noen historiske inntrykk til det faktum at kommunistene kom til å stå så sterkt i Modum under og like etter krigen. Jeg trakk da fram Granum og hans posisjon som fagforeningsleder.

Henåa-konflikten skerp kampånden hos arbeidsfolk. Som den aktive kommunist Granum var, fikk han også mange med seg i denne kampen. Det er ikke tvil om at kommunistene spilte en betydelig rolle i denne konflikten som varte i de nærmeste år. I den beinharde kampen, var det store utfoldelsesmuligheter for aktivister. Kommunistene hadde sterke personligheter i Modum på den tiden. Granum var den største av dem alle. Han var høyt respektert som menneske og kampleder. Han hadde ordet i sin makt og han var en dyktig politiker. Granum og hans medarbeidere hadde i bokstavelig forstand stått på barrikadene i en kamp for sosial rettferdighet. Han var en uredde ledertype.

Alt dette var egenskaper som kom godt med da motstandskampen mot nazismen og den tyske overfallsmakt tok til et 10-år etter Henåa-konflikten.

*

Noen svære gråsteinsdemninger er alt som i dag minner om Henåa som fløtningselv. Og ingen ting forteller om de dramatiske hendelsene langs elven for 56 år siden. Og de aller fleste av aktørene selv fra den gang er også borte. I dag er det ytterst få som kan komme med personlige inntrykk av den «glemte» arbeidskonflikten langs grenselven i Holleia.

Fra Ulmyra etter at den gamle hytta var brent. Huset på bildet er den gamle stallen.

ARNE SØRENSEN:

Ei utvandrer- historie

*Trygve A. Røed ved avreisen
til Amerika 1914,
her sammen med søsteren Gunda.*

For et par generasjoner siden var det nok ganske vanlig at en kunne få fortalt fra norskamerikanere eller folk som hadde vært «over there», om den store folkeforflyttinga, utvandringa til Amerika.

Nå til dags er det sjelden å få slike beretninger. Trygve A. Røed er et unntak. Det som skal berettes her bygger på samtaler jeg hadde med ham sommeren 1985.

SLEKT OG BAKGRUNN

Trygve A. Røed ble født på Røed på Øst-Modum 1895. De første åra voks han opp på Tangen i Vikersund hvor foreldrene, Andreas og Lava Røed, dreiv slakterforretning. I 1901 flytta de til gården Hovde på vestsida. Slakterbedriften blei flytta dit og utsalget flytta til kjøttbasaren i Øvregata i Vikersund.

Trygve måtte være med å hjelpe til i salgsvirksomheten som guttunge. Han forteller: «Vi reste rundt med hest og solgte kjøtt. Om freda'ne reste vi til Geithus og Kattfoss. Det var lønningsdag uti der da, veit du. Men i Geithus var vi for tidlig tell at dom hadde fått lønna enda, så der handla dom på krita. Men da vi kom tel Kattfoss hadde dom penger, så der vart det kontant salg. Om manda'n måtte

je sykle tel Geithus med no flesk og lungemos bakpå sykkelen og selle der, åsså kreve inn pengane for det dom hadde handla om freda'n.» Men Trygve ble ikke lenge på land-

Lava Røeds kjøttbasar i Øvregata Vikersund

jorda. I 1911 dro han til sjøs med fullriggeren «Marosa» av Drammen, eier Karl Brusgaard, og det blei en lang tur, 2 år og 8 måneder.

AMERIKA

«Tel Amerika bar det i mai 1914. Je kom te Chicago 18. mai. Den første tida var je hos Thorvald. (Thorvald Røed, 1883—1956, hadde arbeidet på Westad armaturfabrikk før han emigrerte. Blei seinere finmekaniker ved bilfabrikkene i Detroit. Han konstruerte måleinstrumenter.)

Men det var så mye arbeidsløshet og streik borti der. Vi fekk arbe' med å male hus, men det var fali', det blei regna som streikebryteri, you know. Dom skaut på folk au wait du.»

Seinere blei det arbeid på farmen til onkelen, Karl Røed. Han hadde reist over med familien i 1884 og tatt opp farm i Fertile, Minnesota.

«Det var all slags arbe' der. Onkel Karl var veioppsynsmann. Luther, Leon og je arba på veien for to daler dagen. Morran og kvelden mjælka vi 16—18 kuer og separerte mjælka, det var messom det arbe' vi måtte gjørra for maten.

TIL CANADA

I 1917 fekk vi høre det var stor mangel på folk i Canada, så vi dro opp der en 6—7 støkker og arbeide på de canadiske farmane. I Canada kunne vi få land. Je went opp te Peace River og fekk land der. Reglane var slik at en måtte bo 6 mnd. i året på homesteadet, men because det var slik mangel på arbeidsfolk kunne en arbe for andre farmere hele tida, og den tida gjekk på homesteadet da. (Homestead — nybyggerlandet, hjemmet). Vi bygde låver og gjorde alt mulig arbe', je var i kølgruver ai ti' as a handyman, arba mye med førstøtningsarbe.

Nybrott i Canada

I 1920 dro je oppover te Peace River, hadde med ei hel jernbanevogn med redskap, hester og slikt. Det var billig frakt for oss nybyggere på jernbanen for settlers effect, (goods for nybyggere).

Farmen, homesteadet, var på 400 acres (1600 mål) og lå etter den gamle gullgraverveien som dom hadde brukt til Yukon i Alaska i 1890-åra. Plassen ligger langt vest og nord i Canada, omtrent 300 miles fra Edmont. Det var mye bjørk og ospeskau, men også noe åpent land, parkland dom kaller. Je hadde med en nabo te å bygge opp låve og hus og brake up land, 300 acres (120 mål) og setta opp gjerder.

Når du kunne prove (bevise) at du hadde vært der i 5 år become (ble) du canadisk borger. Den største skauen brukte vi dynamitt på, den som itte var så god å «brekke». Det samma med stein, den skaut vi. Men noe a'n brente vi au og helte vann på'n, da sprakk'n da, veit du. Je fekk laga tel et verksted så je tok opp smiing. Thorvald sendte opp fra Chicago en ambolt på 400 pund (200 kg) og drillpresse, så je kunne borre gjennom ei jernbaneskinne. Je smidde og kvessa plogskjær både for meg sjøl og naboer. Je kjøpte en 24" plog og sveisa på knivskjær. Denna brukte je som nybrotsplog med fire hester for, for det var mye stein oppi der. Seinere brukte je både 3 og 4 skjærs plog med 5 hester, 2 foran og 3 bak.

I rygues place nær Whitelaw, Alta. 1925.

De første åra var det dårlig med vei. Det var den gamle gullgraverveien til Peace River, der var nærmeste jernbane. Inn dit var det 50 miles, altså over 8 mil, en avstand lenger enn fra Vikersund til Oslo.

Kornet blei kjørt om vinteren når det var tæla og snø, det kunne værre temmelig kaldt. Det blei kjørt med slear med boggi, altså flere slear kobla sammen, og opptil 8 hester. Det var hvilestuer underveis, og for at meiane ikke skulle tæla fast, blei det lagt staurer under meiane om kvelden. Da kom je igang igjen om morran. Ner tel Peace River var det bakker og da blei det lagt lekker under meiane for å bremse (brestelekker). Je fekk mi treskemas-kin og reste rundt og treska for naboane helt fram tel jul. Det var dampmaskin som dreiv treskemaskinen (lokomobil).

I tredveåra (the hungry thurties) blei det hardere, det var dårlige priser. Noen naboer sendte et helt vognlass (jernbanevogn) havre til Vancouver, og det dekkka ikke frakta en gang, dom blei skyllig jernbanen. Je solgte ei jernbanevogn med 2000 bushel hveite nr. 2 til Vancouver (1 bushel = 36,4 liter). Det fekk je 600 daler for, det var itte stort mer enn jernbanen tok. Je solgte 16 kuer og fekk 160 daler. Det var i tredveåra. Men det var nok mat, kjøtt og slekt, på farmen, og av jakting. Masser av bær og fuggel i skauen. Det var ver-

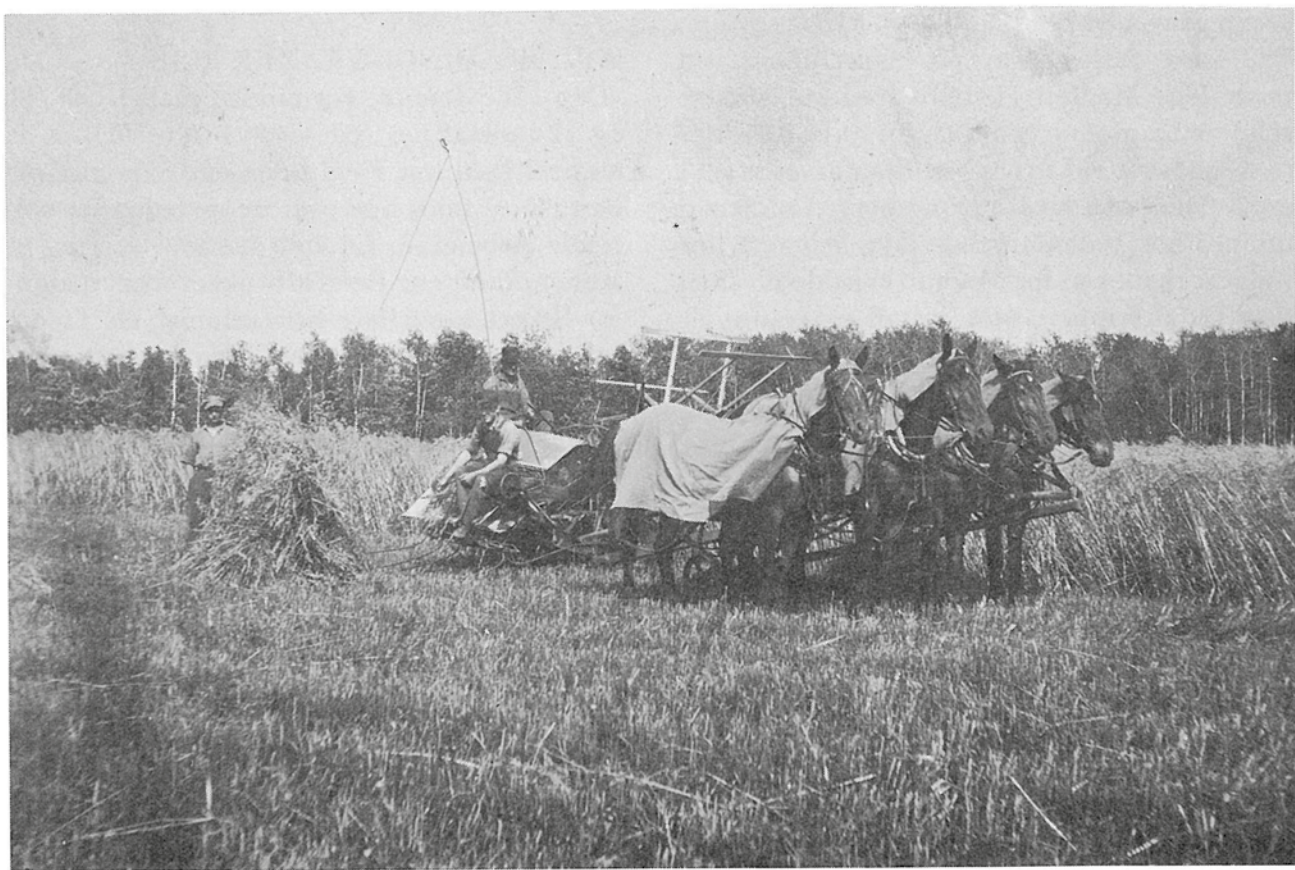
re for farmerane i Amerika, der fekk dom flere harde tørkeår i 20-åra, først tørken, så depression og så grashopper.

På slutten je farma hadde je 650 acres (2600 mål), men alt landet blei ikke sådd hvert år. Vi brukte ikke no kunstgjødsel, så halvparten av landet blei brakka, detta blei pløgd og gjort i stand for neste år. Du var mye sekrere på avling da, veit du. Du må ha rotation (vekslebruk) på jorda, du kan ha 2 år med hveite, men så havre og bygg osv.»

Etter hvert blei det store omveltninger også i nordvest Canada. Men elektrisiteten kom ikke så lenge Trygve dreiv som farmer. Veiene kom. Den første bilen fikk han alt i 1927, det var en Chevrolet. Under krigen kom den store Alaskaveien forbi. Amerikanerne frykta japansk invasjon i Alaska og bygget veien på rekordtid.

Trygve dreiv farm til 1945. Da gifta han seg med ei dame som hadde hotell. Farm og redskap gikk på actionsale (auksjon).

Så Trygve blei hotellvert og bymann, men det er en annen historie.

Svær hveiteåker og diger selvbinder.

Ulykke på gruvene i 1854

Gruvetrækka
Foto: L. Præsterud

«I året attenhundre og fire og halvtress, den femte desember, og jeg minnes rett, om morgenen tidlig til gruben de gikk, og omtrent ved middag da lå der seks lik,»

Slik begynner ifølge J. A. Samuelsen, en vise om gruveulykken på Modum i 1854, og den skal være forfattet av en lekpredikant ved navn Jens Madsen Heitler. Han var sikkert sønn av bergmann Mads Gulbrandsen Heitler (f. 1805) som ble ansatt ved Blåafarveværket i 1823. Han kom hit fra Kongsberg. Imidlertid minnes nok vedkommende ikke helt rett, for ifølge kirkeboken for Modum skjedde ulykken den 13. desember. Men antall omkomne er riktig angitt. Seks mann ble drept, «knustes af en Steenmasse som faldt fra Gruben,» har presten skrevet i kirkeboken.

«O, sørgelig budskap for venner og fler, foreldre og søsken og børn især,» fortsetter visen. Kirkeboken betegner bare en av de omkomne som ugift.

«Under engelsk regjering verket da lå, og engelsk var bergmester Wilson også,» forteller visen. Det engelske firmaet Goodhall & Reeves kjøpte Blåafarveværket etter auksjon i 1849 og drev det til 1855.

Videre står det i visen: «Stigeren tar vi aldeles fri, men bergmester Wilson var skyldig deri.»

Bare enkelte strofer av visen er kjent, og de ble nedtegnet av J. A. Samuelsen for 50 år siden. Man må vel regne med at det ikke er store muligheter for å få tak i hele visen i dag, iallfall ikke muntlig fortalt.

AVISMELDINGEN LYDER SLIK:

«Den 13de dennes, Formiddag mellem Kl. 11 og 12 indtraf her ved Værket den Ulykke, at en heel Deel løst Fjeld i den ene Side af Gruben No. 7 faldt ned over de nedenunder værende Arbeidere. En kom uskadet derfra, en Anden fik sit ene Been afbrukket strax nedenfor Knæet samt flere Kontusioner, en Tredie bragtes op, som døde nogle Timer bagefter, 5 - fem - vare aldeles forsvundne. Med uhyre Anstrængelser fik man samme Dags Aften arbeidet frem af den nedstyrtede Steenmasse 2 Liig, den 15de fandtes først de øvrige 3. Den 16de foregik Begravelsen. 5 af de Forulykkede efterlade Kone og Børn, den 6te var ugift, den 7de, som er ilive, ligesaa» (Drammens Blad 24/12 1854).

Ifølge den muntlige tradisjon hadde arbeidsfolkene fryktet ras på dette stedet, og Torger Trulsen, en av de omkomne, skulle ha vært innom stigeren om morgenen og spurt om gruva var trygg. Stigeren skulle ha svart at den siden står gjerne i hundre år.

Tradisjonen forteller også at enkelte hadde fått varsler på forhånd. Blåmannen, som visstnok var gjenferdet etter en avdød stiger, skulle ha tatt borti dem i flokken som omkom. Lars Søya, en av de omkomne, var innom på nr. 7 og spurte etter klokka hver dag. Den dagen ble skreppereima hans hengende igjen i dørklinka da han skulle gå, og han gikk «huestups» overende. «Da går det vel gæli i dag», sa han. En annen av de omkomne, Ola Torstensen, skulle ha fortalt at reven den dagen hadde «fotfølgt» ham like til smia ved Klarastollen. «Je har aldri vøri ute for det jeg var ute for i dag,» sa han.

En slik ulykke var en hendelse som naturligvis gjorde et sterkt inntrykk på folk, og den ble husket i lang tid etterpå. Det er heller ikke ualminnelig at folketradisjonen dikter til enkelte hendelser, slik som vi har sett eksempler på her.

DE OMKOMNE VAR:

- 1) Lars Søya (kirkeboken: Verksarb. Lars Corneliusen Søia, 54 år. Oppholdssted: Tandbergeie, Nykirke). Begravet ved Nykirke 16. desember 1854.
- 2) Ola Torstensen Sandåkerberget (i k.b.: Verksarb. Ole Torstensen Sandagereie, 21 10/12 år. Oppholdssted: Sandagereie.)
- 3) Ola Jaråsen (i k.b.: Verksarb. Ole Arnesen Hougerud, 53 år. Oppholdssted: Jahr.)
- 4) Her oppgis forskjellige navn i den muntlige overlevering, men ingen av disse stemmer med kirkebokens opplysninger, som man må anta er korrekt. Der står: Ungkarl Cornelius Ellingsen Fossen ved Hole, 22 ½ år. Oppholdssted: Raaen. Disse tre ble begravet ved Heggen 16. desember.
- 5) Torger Trulsen (i k.b.: Verksarb. Torger Trulsen Berganeie, 32 år. Oppholdssted: Berganeie, Hovedsognet).
- 6) Torsten Berven fra Hadeland, som bodde i den gamle snekkerstua i Bjørntangen (i k.b.: Torsten Christensen Bærvan, 50 ½ år. Oppholdssted: Bøenseie). Disse to ble begravet ved Snarum 16. desember.

Ifølge den muntlige tradisjon (nedtegnet av J. A. Samuelsen) ble Gulbrand Høgget skadet, Lars Svendsen fikk ødelagt beina, og Ola Bøensstøa slapp såvidt fra det med livet. Han skulle slå på mineboret, mens Ola Torstensen

skulle snu det. Da raset kom, ble Ola Torstensen tatt av det, men Ola Bøensstøa ble stående inneklemt mellom det og gruvesiden. Som rimelig var, tok han skrekk, og det fortelles at han dro beint ifra gruva og aldri kom der mer.

Ifølge tradisjonen ble de omkomne ført ut Klarastollen og brakt til sakerhuset på Gruvetråkka. Hele gruva sto i omtrent åtte dager.

Innlegg i avisene i tiden etter viser at folk har vært svært opptatt av denne ulykken. Og det fremkommer sterk kritikk av ledelsen.

I Drammens Blad 24/12 1854 kan vi lese følgende: «Blaafarveværkets Gruber have i længere Tid været drevne og drives fremdeles paa Rov, og endog de allernødvendigste Udgifter søges undgaaede i alle Retninger. Man anseer det ogsaa udenfor al Tvivl, at Grubestyrerens Skjødesløshed og Forsømmelse med at bebygge Gruben er Aarsag i den skeede Ulykke. Grubestigeren har gjentagende Gange gjort opmærksom paa den overhængende Fare, men Grubestyreren, en Skotlænder ved Navn P. Wilson, har aldrig villet høre Nøget derom, men stedse erklæret, at den løse Grubeside staaer gjerne i 1000 Aar. Ingen af de gamle udslidte Arbeidere tør mukke; understaaer Nogen sig at fremkomme med den ringeste Forestilling mod Bestyrelsens Planer og Befalinger, jages han uden videre Omstændighed væk fra Arbeidet. Øiensynlig overhængende Fare er fremdeles tilstede inde i Gruberne, hvorfor samtlige unge, friske Arbeidere i Mandags nægtede at gaa derind. Bestyreren kastede paa Nakken og bad dem gaae sin Vei. Ved nærmere Eftertanke indsaae han dog, at han blot havde tilbage nogle gamle udslidte Mennesker, der boe paa Værkets Grund, og som forstørstedelen ere kvalificerede Fattiglemmer. Han saae sig derfor i den Nødvendighed at kalde de afskedigede Arbeidsfolk tilbage og forhøiede Daglønnen fra 1 Mk. 4 sk. til 1 Mk. 12 sk. for *dem*; de øvrige have hver kun 20 - 24 sk. daglig. De afskedigede Arbeidere erklærede sig villige til at arbejde for den stipulerede Dagløn; men nægtede fremdeles at arbejde i Gruberne paa Steder, hvor Fare er at befrygte. De Gamle blive vel herefter tvungne til at arbejde paa disse Steder, kan jeg tænke mig. Den 28de Novbr. sidstleden bleve her i en af Gruberne 3 Mænd haardt kvæstede. Vi have Distriktsbergmeste-

re, Geschwornere og Love — slutter Brevskriveren — men private Driftsherrer maa formodentlig ikke være undergivne nogen Kontrol, siden de upaataalt kunne behandle Folk og drive Gruberne aldeles efter Forgodtbe- findende.»

Som svar på denne kritikken har «Hr. Wilson, der for Tiden forestaaer denne Grubedrift», anmodet avisen om å trykke hans til- svar, og det finner vi i Drammens Blad 5/1 1855. Som innledning skriver avisen følgende. «Vore Læsere og de med Forholdene tilstræk- keligt Bekjendte faae afgjøre, om dette Til- svar er fyldestgjørende til at fjerne enhver Be- breidelse for uforsvarlig Drift.»

Wilson forteller her at «Værkseieren har ikke i nogen Henseende indskrænket mig i An- skaffelsen og Anvendelse af de fornødne Ma- terialer til Grubens Drift og Istandholdelse». Derfor er han «alene ansvarlig for dens Besty- relse».

Han skriver videre at det er mulig at han ikke er oppgaven voksen, men beskyldningen om at han «vidende og med Flid» har latt sine medmennesker omkomme, er så grov at «kun det meest forgiftede Avind» kunne komme med noe slikt.

Før den sørgelige og uventede ulykken veg- ret ingen arbeider seg for å være i gruen på grunn av faren, skriver Wilson videre. Og han forteller at alt arbeid i gruen er utført på ak- kord.

Distriktsbergmesteren og geschworneren har befart gruen i september måned og had- de ingen innvendinger mot driften.

Wilson slutter sitt innlegg slik: «At hele An- klagelsen er falsk, og Løgn i Eet og Alt, be- kræftes endnu videre af Grubestigerens tilføy- de Skrivelse.»

Deretter følger stiger Ole Pedersen Steen- stuens erklæring: «Med Hensyn til det Oven- staaende bevidner jeg, at alle de Forholdsreg- ler, jeg antog for nødvendige, bleve anvendte til det omtalte Uhelds Forebyggelse, at jeg an- seer den pludselige Forandring i Luften Nat- ten til den 12te dennes, som den umiddelbare Aarsag til Bergstykkets Nedstyrtelse, samt at mine Foresatte have ved enhver Leilighed med største Beredvillighed imødekommet mi- ne Ønsker, Grubens Istandholdelse angaaen- de.»

Og så leser vi følgende:

«Vi Undertegnede, Arbeidere ved Modums Blaafarveværks Gruber, frivillige attestere herved, at vi af den nuværende Bestyrelse al- drig have været tvungne eller endog begjært til at arbeide i noget Sted i Gruben imod vor Villie, og at vi aldrig have havt Aarsag til at klage over en uregelmæssig Grubedrift, eller af Forsømmelser fra Bestyrelsens Side.»

Til slutt er dette tilføyet: «Det Ovenstaaen- de er i Dag underskrevet af enhver voxen Ar- beider ved Gruberne. Originalen, som jeg be- holder, skal gjerne forevises til Nogensom- helst. Aslaksbye den 2den Januar 1855. P. Wilson.»

I Drammens Blad 14/1 1855 finnes ano- nymt svar på innlegget 24/12 året før, et for- svar for ledelsen ved verket. Vedkommende spør her:

«Kan De med frelst Samvittighed sige, at Eieren sparer paa de allernødvendigste Udgif- ter i alle Retninger?»

Og han fortsetter:

«Har han ikke i disse faa Aar ladet nedrive en god Mølle, forat opføre en endnu bedre i dens Sted, ladet opføre en ny Saug, en ny Oxydfabrik, et nyt Arsenik-Raffinaderi, flere nye Ovne af forskjellige Slags, en ny Jern- Dreierbænk i Forbindelse med en Cirkelsaug og en Steensaug, — ja endog en Solskive, m.m.?»

Er ikke alt dette, skriver han, «sindrige, uovertræffelige Indretninger?» Blir det noen gang spart på penger til prosjekter som muli- gens en gang i fremtiden kan bli nyttige for verket eller etterslekten?

Vedkommende spør videre om det vel er verkseierens skyld at en bokholder, en farve- mester og fem kjemikere har fått avskjed i lø- pet av de fem siste år.

«Har han ikke endog nylig givet sine Arbei- dere Juleklap?»

Er ikke Værkseieren en aandelig begavet og skarpsindig Mand, særdeles skikket til Over- bestyrer for et saa betydeligt Værk, og er ikke hele Værkets Drift et Beviis herpaa, tillige- med at alle de foranførte Bygningsforetagen- der ere udførte alene ved Hjælp af en simpel tysk Tømmersvend, der desuden privatim spekulerede i Bayerisk-Øl-Bryggerier, Kjød- hakkemaskiner, Vognfabrikation m.m.? — og bør det med Kjærlighed oversees, om man

forøvrigt skulde have Noget at udsætte paa denne Person, naar han kun forstaaer at holde Arbeiderne i Virksomhed?»

Og så avsluttes innlegget slik:
«Og maa man ikke slutteligen antage, at Værkets Fremtid, til Gavn for Distriktet, er sikret under en saa viis Bestyrelse, som den nuværende?»

Fra Mellomgruvene. Dagbrudd

Gruppe for 1ste Sæson 1872 St. Olafs Bad Modum

ØYSTEIN NAPER:

Modum Bad i hverdag og fest

På nordvestenden av sandplataet, omtrent 130 meter over havet, ligger en myr på kanten av skråningen ned mot Snarumselven. En sommerdag i 1856 finner vi to menn på dette stedet. I det den ene tar et skritt frem og ranner seg, sier han med kraft i røsten: «Sannelig siger jeg Dem, Peder Hansen Krona, her er en Kapital liggende begravet.»

Mannen som uttalte disse profetiske ord var Heinrich Arnold Thaulow — verkslegen på Blaafarveværket — som her både bokstavelig talt og i overført betydning sto på kanten til sitt livsverk.

17. juni 1857 kunne Thaulow, med lån fra Modum kommune og den nyopprettede Mo-

dums Sparebank, åpne «St. Olafs Bad paa Modum».

En av gjestene som var til stede ved åpningen, «Herr Kongelig Fullmektig J. H. Wulff» gjorde dagboksoppteegnelse. Av disse kan vi lese at visstnok var verken bygninger eller arrangementet for øvrig på langt nær ferdig, men selve badeinnretningen var i brukbar stand, og Wulff kunne ta sitt første bad — et myrgytjebad — på selve åpningsdagen.

Thaulow hadde en særdeles velutviklet sans for å reklamere for sitt bad — han må nærmest regnes som et geni og en foregangsmann på området. Annonser og reportasjer fra utallige skandinaviske, europeiske, russiske og

amerikanske aviser, tidsskrifter og bøker vitner om det, og Modum Bad ble da også snart kjent som et av de fremste kurbad i Europa.

Allerede høsten 1857 beskriver Paul Botten-Hansen (den senere sjef for Universitetsbiblioteket, som sammen med Vinje og Ibsen utga magasinet «Andhrimmer»), i en stor oppslått artikkel i «Illustreret Nyhedsblad», inntrykk fra Badets første sesong.

«Kildehuset. 1884».

Laura Kieler, som 8 år gammel var her sammen med sin mor, fru foged Petersen — Badets første innskrevne gjest, minnes i en artikkel i «Folkebladet» 1908: «Maden kneb det med, det vil sige med Afveksling og ferskt Kjød. Restauratricen vred ofte sine Hænder og var fortvilet. Der var jo saa meget Bade-gjæsterne ikke maatte spise! Hvad skulde hun gjøre? sagde hun. Hun kunde jo ikke hekse! Og naar der bare var Laks og Ørret at faa, — for af det var der en Guds Velsignelse — saa var der ikke andet, og saa spiste man en Dag fersk Laks, en anden Dag røget Laks, en tredje Dag ristet Laks, og da hun saa en fjerde Dag kom med Fiskepudding — ogsaa af Laks, beroliget hun os med, «at var det end det samme, saa var det dog paa en ganske annen Maade!»

I «Dølen» forteller A. O. Vinje om sitt besøk

på «Modum 4. juli 1859» sammen med Paul Botten-Hansen og Henrik Ibsen. Det var samlet over 2000 mennesker, og «under Festen holdt Overretssagfører Vinje, der var indbudt til Laget, forskjellige Taler, der alle fandt Tilhørernes stærke Bifald og forskaffede Taleren den Ros, at han var riktig «gemein Karl». Ogsaa blev en af Vinje forfattet Sang afsunget.»

Likeledes ble, forteller Vinje: «den songi af Ibsen, som sama dagen stod i Morgonbladet, deild ut til folket». I sitt fargerike språk skildrer han «damer», «klædde i landsbunad (nationaldragt), men finare en bygdegjentur, om dei so standa brudr; nokre af desse fjøllgjenturte foro ogsaa ikring med eit blekspann paa ryggen med vinblande (toddy), som ein med ein tapphani under vinstri arm tappade utor i glas; dei foro der med eit plagg yvir spannet og bakmeisen og med gatholur (knapp-) i fetlarne til at setje hoven af glaset i. Det var snaalt stelt altsaman; der var laatt og løgi.»

Gjentatte ganger inviterte Thaulow samtlige deltakere ved forskjellige legemøter i Christiania. I 1886 inviterte han over 100 deltakere fra Det Skandinaviske Naturforskermøtet med ektefeller til Badet. Han stilte ekstratog til gjestenes disposisjon. En del reiste med jernbanen via Drammen til Vikersund, andre med hest og kjerre fra Sandvika over Sollihøgda til Sundvollen, og så med dampskipet «Tyrvi» over Tyrifjorden til Vikersund. Det ble saluttet med kanoner da båten passerte Badets eiendom «Uldhaugtoppen». Samtlige gjester overnattet og ble bespist på aller beste måte, hvoretter alle med ekstratog reiste til Sandefjord Bad før de returnerte til Christiania — det hele bekostet av Thaulow.

Den alminnelige badegjest møtte en annen virkelighet:

«Livet ved Badet begynner tidlig om Morgenen og slutter tidlig om Aftenen. Allerede kl. 5 ½ kaldes man ved Lurens Toner til Dagens Virksomhet, og om det for mange i Begyndelsen falder lidt haardt at rive sig ud af Søvnens Arme, saa lønnes man rigeligen derfor, naar man først er kommet ud i Skoven, hvor den forfriskende og oplivende Morgenluft vækker alle ens Livsaander til Virksomhed. Nu er det livligt i Skoven og ved Kilden, hvor et godt Musikkorps spiller fra 6—8; her drikkes Brønd eller Valle, medens gamle Bekjendt-

skaber fornyes og nye skiftes. Man skulle tro, at når Dagen begyndte saa tidligt, vilde den falde lang, men tværtimod — den slaar ofte ikke til. Der skal bades og inhaleres, der skal drikkes, konverseres og promeneres; saa kommer Posten med Breve, som skal besvares og Aviser, som skal studeres; kort sagt man føler sig undertiden overvældet af sine Pligters Mangfoldighed. Om Eftermiddagen gjøres større eller mindre Udflugter omkring i den henrivende og vaxlende Natur, eller der konserteres, spilles Komædie, opføres Tableauer osv.. Kl. 9 begynder allerede de mere forsigtige at begive sig til Ro, og kl. 10 ligger hele Badet i den dybeste Stilhed, kun afbrudt af Maaltrostens trillende Toner fra den nære Skov.»

Ikke alle er like begeistret for «luren» som dr. Hans Gabriel Dedichen her fortæller om. Hør bare hva en svensk journalist skriver i 1878 hjem til sin avis:

«Årla i morgonstunden eller kl. half sex ljunder et låte på Modum, som gifver oss dødlige en liten försmak af den ytterste domen. Det är väckaren, basunengelen, som vandrar om-

kring boningshusen med en lång lur i handen; men han er troligen en fallen engel, ty han blåser falskt och det ser ut som om han som straff sysselsatte sig med Botöfningen att få fram så mycket falska toner som möjligt ur denna hornalåt. Den skär genom öron, merg och ben. Och dock finnes det rättfärdigt sof-vande damer og herrar, som icke höra «Lurmandens» serenad utanför fönstret. Det ser ut som om mannen tidtals vore bedröfvad öfver att sådant händt, oakadt *han* gjort sitt bästa att frambringa tonerna, ty stundom blåser han än ursinnigare och flittigare.»

I et prospekt fra 1873 skriver «Badets Assistentlege» Axel Lund — Thaulows senere etterfølger i overlege-stillingen: «Levemaaden bør være så regelmæssig som mulig.» «Hvis søvn om Dagen er nødvendig eller endog at anbefale, bør den tages før Middagen og ikke efter Maaltidet. En Ting, som for mange vil synes ubetydelig, men som dog ofte medfører en skadelig Indvirkning, især naturligvis paa Nervøse, er den Masse Brevfskrivning, som maaske især Damer paatage sig. Badelivet her og vistnok med rette. Ord for at virke sløvende

«Villa Nora og Villa Svea. 1884».

og ofte mattende på Badegjæsterne under Opholdet; skal man nu dertil under ofte mindre bekvemme Forhold, f.ex. i et koldt eller for varmt Værelse, fylde de reglementerede fire Sider, er det sikkerlig ikke uretfærdigt at tillægge denne Brevskrivning en ikke liden Deel af den nervøse Hovedpine og aandelige Mathed, som gjerne følger på en saadan Opoffrelse. De, som reise til Bad, ville derfor gjøre ret i, om de i tide forberedte sin Familie og Bekjendte paa en høist kortfattet korrespondance.

At fiint Haandarbeide virker anstrængende og derfor helst bør undgaaes, siger sig selv. I Regelen bliver der liden Tid til Læsning, men de, som vanskelig kunne undvære den, bør sørge for at have med sig en let Lecture».

Men også betjeningen kunne oppleve å være «gjester»:

«For en 14 Dagers Tid siden havdes her en festlig Tilstelning for Badebetjeningen; der serveredes først til Middag af de unge Damer blandt Kurgjæsterne, derefter Kaffe med Tilbehør, hvorpaa man efter Nydelsen af disse

CHRISTIANIA DRAMMEN.

«Fra Festplassen på Modum Bad. Ca. 1880».

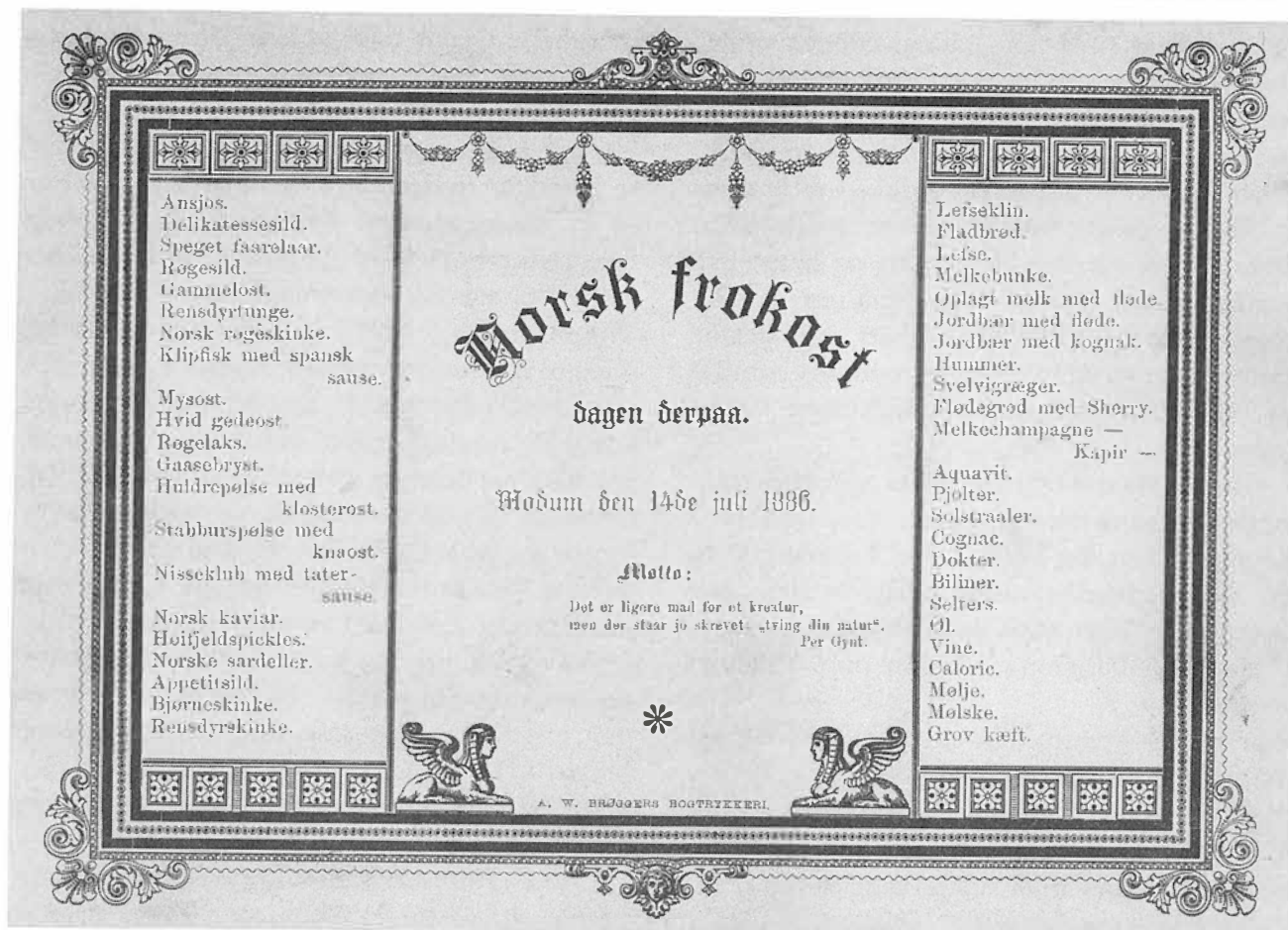
materielle Goder med Musik i Spidsen parvis togede ind paa en aaben Tumleplads i Parken, hvor snart Dansen begyndte, i begyndelsen lidt trægt, men efter et Glas Punsch eller to betydelig livligere; Dansen, hvori ogsaa flere af Badegjæsterne deltog, fortsattes med fuld Damp oppe til kl. 11 Aften, og det lod til, at de Deltagende morede sig fortræffeligt.»

Thaulow ville i 1869 ha Badet og nærmeste omegn inn under bypolitiloven, han skulle selv betale oppsynet. 5. juni ble det vedtatt en kongelig resolusjon om dette, og det var et ganske stort område som på denne måten fikk Thaulow til politimester. Øl, vin og brennevin måtte jo også Badet ha. Et andragende fra Bolette Jensdatter Kaggestad om å få slippe med bare en fjerdedel av avgiften når hun bare skjenket øl og vin i badetiden til badegjester og reisende ble avslått. Herredsstyret var av den mening at ville hun skjenke, måtte hun betale helt ut. En tid var det bare ved St. Olavs Bad, i badetiden og til Badets gjester, at herredsstyret tillot at det ble skjenket brønnevin. Fra 1890 fikk Badet innskrenket rett 3 år på rad og i 1895, da Thaulow og hans autoritet var borte, ble skjenkeretten nektet — «da Badet besøges hovedsagelig af Damer, finder Herredstyrelsen det ikke paakrævet for Badets Trivsel at give det foreliggende Andragende sin Anbefaling.»

Badets inspektør, Møller, greier imidlertid snart etter intregende søknad å skaffe retten tilbake, — til både damenes og andres tilfredshet.

I det følgende lar vi endel gjester selv fortelle hvordan de opplevde St. Olavs Bad.

«Af Konserter og Aftenunderholdninger har her endnu ingen været, imorgen venter man dog Frk. Ingeborg Pettersen og Frøken Goplen hertil, som i Forening skal give en Konsert. Programmet er godt, forhaabentlig bliver Udførelsen det ogsaa. Man savner dog heller ikke Musik og Sang, da her er flere Damer som synger og spiller udmærket, og som altid samler et taknemligt Publikum. I det hele taget hersker her iaar en meget behagelig og hyggelig Tone, al Stivhed er borte og man mærker intet til det Rotterivæsen, der ofte gjør Opholdene ved et Badested saa utaalelige; Enhver synes at have opdaget, at det gjælder først og fremst at være Menneske og som saadant at gjøre livet saa behageligt som mu-

«Frokostmeny ved naturforskerenes besøk på Modum Bad 14. juli 1886.»

ligt for sig selv og sine Medmennesker. Man synes heller ikke her at finde det nødvendigt at klæde sig om fem Gange om Dagen for at være «smuk», man gaar om Morgenen i en bekvem Morgendragt og gjør saa Toilette til Middag. Toiletterne er jevnt Smagfulde, ingen overdreven latterlig Luxus, og geraader saaledes vore Damer til stor Ære. Den danske Nation er af fremmede stærkest repræsenteret og derefter Finnerne.»

«Her er nu over 300 Badegjæster af alle Stænder og Stillinger, lige fra Millionæren til den «simple» Fjeldbonde; man tumler om hverandre hver paa sin Kant under Fuglesang, og til sine tider af Dagen deilig Hornmusik, og ser blot et og andet Menneske nu og da.» «Af Dansker er her en myldrende Masse, maaske de ere endog Nordmændene overlegne i Antal; Engelskmænd gives her ogsaa nogle faa af. Det er pudsigt at iagttage, med hvilken Lethed Nordmænd og Svensker slutter sig til hverandre og bliver i en Fart bons Kammerater; med Danskerne derimod falder det mindre naturligt at faa istand en Tilslutning.

Jeg ved ikke, hvoraf det kommer. Sproget er vist for en væsentlig Del Aarsag deri.» «Hvordan tænker De, Hr. Redaktør, det kan gaa til, at alle disse sultne Mennesker kan faa Mad og ingen forbigaaes, for Appetit faar man ved Modum, om man ikke har havt den før. Ja, det gaar overordentlig greit til. Her spises nu fire Gange; tvende Frokoster, Middag og Aften. Frokost og Aften er ingen Sag, det er letvindte Dækninger, og de spiser nogen da og nogen da. Men saa Middag! Nu har man rigtignok sat 2de Spisetider, men alligevel! Ca. 150 strømmer til, som de var trommet sammen — nei her benyttes ikke Tromme, men en Lur med en noget fæl Lyd, som melder om Maaltidet. — En liden Skok Opvartningspiger farer da om Bordene ved Vindens Fart og betjener hver Enkelt med slig Nøiagtighed og Hurtighed, at alle maa beundre det. Ogsaa den som forestaar Kjøkkenet! Flere Retter Mad til hvert Maaltid, — alt skal holdes varmt. Maden maa hverken være for salt eller paa anden Maade unøiagtigt tillavet; thi det er Patienter, de fleste som bespises her.»

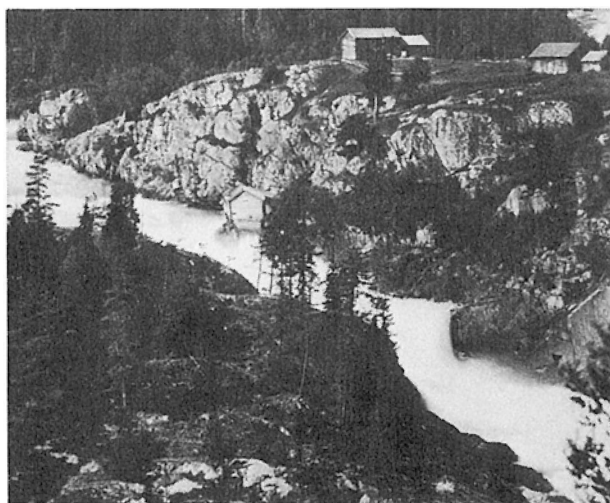
Dr. Gumbinner og frue fra Berlin besøker St. Olafs Bad sommeren 1884 og skriver sine reiseindringer i en lengre artikkel i «Kölnische Zeitung». Han synes å være personlig meget vel kjent med de berømte tyske badesteder, og i et oversatt stykke fra «Morgenbladet» kan vi lese hans synspunkter om Modum Bad; «Jeg fandt et lidet Paradis, et idyllisk Opholdssted der fængslede mig en fuld Uge, og ingensinde lod mig angre, her at have sat mine Reiseplaner i Norge for dette Aar et Maal.» «Dets henrivende Ynde ligger i dets maleriske Omgivelser — i Vexlen mellem Berg og Dal og Skov og Mark — en Vexlen, der minder om Schwarzwalds skønneste Partier, medens de udstrakte Skovpromenader trygd kan maale sig med Axenstein ved Veierwaldstädtersøen eller Marienbad i Bøhmen.» Foruten at han er meget imponert over Kagefossen lar han seg trollbinde av Badets «godt sammenspillede» kurorkester. «Alt er overordentlig net og tiltalende indrettet. Badebestyrelsene i Ischl, Reichenhall og lignende Steder skulde engang se den norske Mønsteranstalt. De kunde lære meget af den.» «Der raader en behagelig selskabelig Tone, og der udvikler sig en mærkelig Fylde af Fortrin fremfor andre Badesteder. En streng Regel lyder: «at medtage Hunde forbydes, og smaa urolige Børn, der forstyrre medlogerende i deres Nattero, kan ikke modtages i Logibygningerne — kun i Familiehusene». Dette er en Velgjerning, som kun den ved at skatte, der nogensinde ved et tysk eller navnlig et østerrigsk Bad har faaet sit gode Humør bortskjæmt af en Hob kjøtere af alle Slags ligefra den sirlige Affenpintscher og helt op til den kjæmpemæssige Leonberger, eller som endog har havt den Ulykke at træde «lille Mis» paa Poten — se skjævt til «Tiny» eller blive besværet af en paatrængende Moppe. Fra St. Olafs Bads idylliske Skovensomhed har jeg i Tankerne ofte flyttet mig hen til de herlige Skovpartier om Ischl, hvor der faktisk ikke var til at holde ud for Larmen fra «de kjære smaa» og deres «Forfædre», som endog ved denne Larm bare følte «sande Faderglæder» Og endnu et — ved St. Olafs Bad fandtes der kun et eneste klaver, og det stod i konversationsalen. Hvo der Ulyst følte, kunde med Lethed undfly alle Attentater, hvilket her forøvrigt kun i beskeden Maalestok gjordes paa Chopin, Mendelsohn og Schumann.»

Det var nok en doktor med ro i sinnet og fred i sjelen som vendte hjem igjen til Tyskland etter en uke på Modum.

Til sist et utsnitt av «Feriebrev fra Modum Bad i Norge», som en dansk journalist sendte sin avis en sommer i 1880-årene:

«Midt paa Eftermiddagen er det fornemst at drikke The; dog foretrækker Mange endnu den for Modum ligesaa traditionelle som, fordi det er kort efter Middag, ubegribelige Chokolade. Musikken, Badets Orkester, spiller ved den tid sine bedste Numre, og Konversationen florerer. Man er ugenert sammen med sine nærmeste eller fjernere Bekjendte, alt efter Behag. Disse sammenkomster føre som oftest for de Unges vedkommende til Krocket-spil eller Kegler og ikke saa lidt Sværmeri. De mere Magelige og mindre Erotiske krybe i Hængekøjerne, forsynede med tilbørlig Lækture. Hvad man end foretager sig, Luften dyrker man først og sidst — alle Gjæsterne se tilfredse ud, selv de alvorlig Syge ere livsglade under Paavirkning af det bedre Befindende, som Klimaet medfører. Særlig tage Damerne sig ud; Toiletterne ere gjennomgaaende tarvelige, men lyse og lette drapere de sig yndefuldt om de bløde Former. Nydelige ere unge Piger, friske og skjelske som Luften selv, i korte Kjoler, med smaa Turistsko og Sømandshatt af hvidt Straa, om Livet en fast spændt Rem og i den nok saa koket den lille Tollekniv; navnlig de norske er der noget eget Kjækt ved, det kommer maaske af Fjeldlivet eller den forholdsvis primitive Levevis.»

Mon turistene gjør lignende erfaringer i 1980-årenes Modum?

«Kagefoss var en av Badets store attraksjoner. Ca. 1880.»

THURE LUND:

Oldfunn forteller om bygdas historie

NÅR STARTET BOSETTINGEN PÅ SNARUM?

Endel gamle og nyere funn i nordre del av Snarum, gir oss holdepunkter for at mennesker har ferdes her fra meget gammel tid. Først og fremst funn fra steinalderen gir oss klar beskjed om at jegere har benyttet de gode jaktområdene på begge sider av Snarumselven for å skaffe seg utkomme. Men endel funn som tydelig har opprinnelse fra eldre og yngre jernalder gir oss mer «håndfaste» bevis for en begynnende bosetting. Av slike funn har vi bygdeborgen ved Korsbøen, jernutvinning ved Morud og kongehaugene ved Lien. Det er vel god grunn til å tro at det akkurat har vært mulighetene for jakt og fiske som har lokket folk til dette området. Men en skal også huske på at Snarum-dalen var gjennomfartsvei fra

Østlandets flatbygder, til Krødsherad og Hallingdal, for å kanskje nå helt til Vestlandet.

BYGDEBORGEN VED KORSBØEN

Nord for gården Korsbøen på Vestre Snarum er det en bygdeborg på en rund kolle som i

Hjørvard Grøstad viser steinmuren ved Heggebekkollen. På sydsiden er kollen nær sagt uframkommelig.

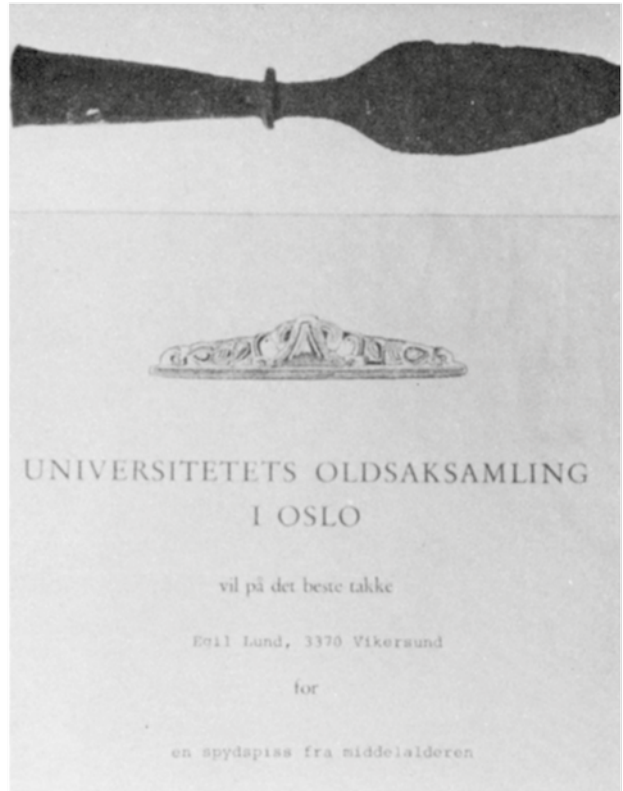
Formannen i Modum Historielag, Arne Sørensen viser en slagglump etter jernvinning av myrmalm.

daglig tale kalles «Heggebekk-kollen». Denne runde kollen er så å si ufremkommelig på framsida mot bygda. Mot vest er det en meget bratt adkomst, som er lett å forsvare. Resten av kollen er sikret med en mur av løse steiner. Oppe på selve kollen er det også ei større grop, som sannsynligvis har vært benyttet som en beskyttelse, likesom den kunne gi ly i uvær og til søvn. Steinmuren mot nord har nå ramlet ned, men gir enda et bilde av hvordan bygdeborgen har vært.

Man mener at disse bygdeborgene, som det er mange av i landet, stammer fra folkevandringenes tid for ca 12—1700 år siden. Og de gir en pekepinn om forholdsvis fast bosetting i området på den tid.

JERNUTVINNING VED TORGERSRUD

Like nord for småbruket Torgersrud ved Morud gård ble det for noen år siden oppdaget store slagglumper under bygging av en traktorvei. Prøver av slaggen ble sendt til geologene ved Norges Landbrukshøgskole, som ga klart svar. Det var slagget etter jernutvinning av myrmalm, sansynligvis helt fra den eldre jernalderen. Funnet er senere «inspisert» og vurdert av fagfolk fra Historisk Museum, bl.a magister Harald Jacobsen, og som kom til samme konklusjon.

Spydspissen av myrmalm fra Diesenmoen ved Vikersund. Den er så hard at vanlig fil ikke biter på den.

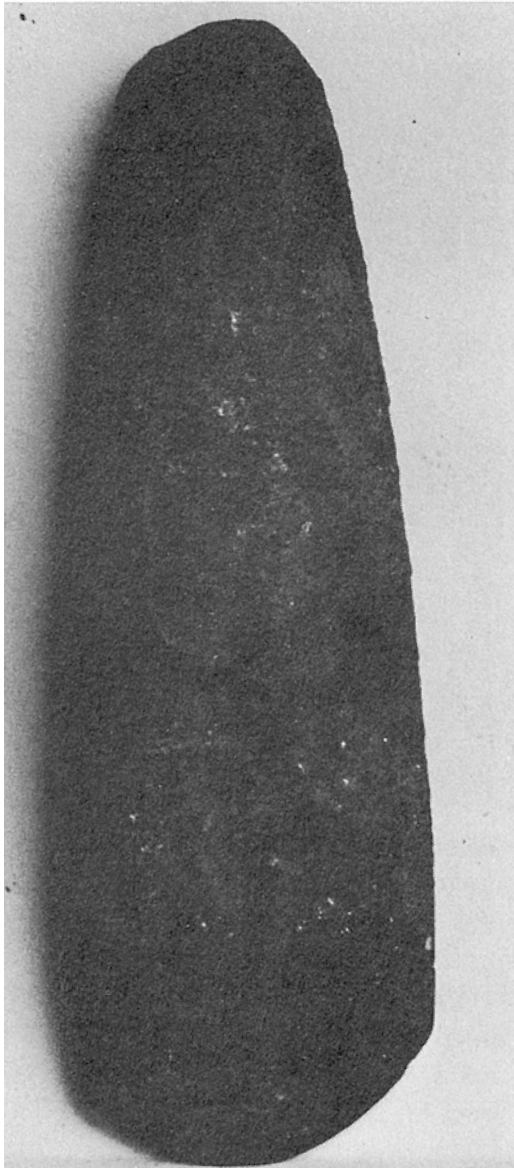
Ved Torgersrud ligger det slagget over et stort område, anslagsvis over ca 60 kvm. Det må således ha vært en betydelig jernvinning her. En bør vel med det anta at det har vært fastboende personer her på den tiden.

KONGEHAUGENE VED LIEN

I hjørnet på gårdstunet til Nordre Snarum skole, ligger det en stor og to mindre hauger. Disse har gjennom alle tider blitt kalt for «kongehaugen».

Det er jo kjent at det vrimlet med småkonger i landet før Halvdan Svarte startet samlingen av landet for omkring 1100 år siden. Et sagn som har holdt seg i Nordre Modum, er at det var ufred mellom Skretteberg-kongen på Modum og Skinnes-kongen i Krødsherad. Det kom til strid mellom dem på Slette-moen nord for Lien gård, og her falt Skretteberg-kongen. Sagnet forteller videre at Skretteberg-kongen ble begravet i en haug ytterst på Slette-moen.

Ved Nordre Snarum skole er det en stor og to mindre hauger, som nevnt ovenfor. Historisk Museum v. magister Harald Jacobsen, har fastslått at det dreier seg om gravhauger fra sen jernalder. Men de er ikke sikre på om

JAKTSPYDODD FRA VIKERSUND

For 25 år siden fant Egil Lund på Diesenmoen ved Vikersund, en gammel spydodd da han drenerte på gården. Spydodden ble funnet 60 cm ned i jorda, og var meget godt bevart, der den lå i forholdsvis stiv leire. Ved Historisk Museum har man fastslått at denne spydodden er laget av myrsmalmjern for ca 1500 år siden. Spydodden er 25 cm lang og har skjefte for et treskaft. Den ser ut til å ha vært et rent jaktredskap, men kunne vel også vært benyttet i krig.

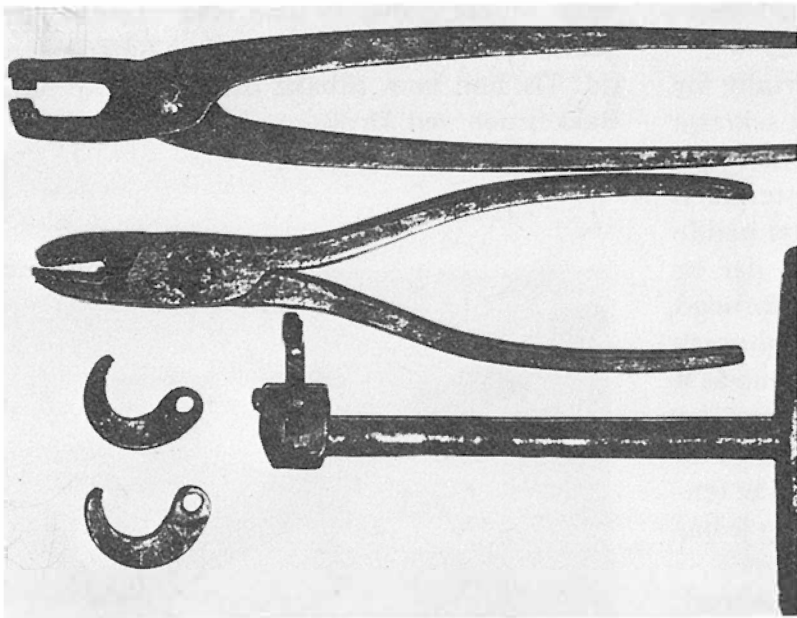
Denne jaktspydodden behøver ikke stamme fra jernvinninga ved Torgersrud. Det vrirler av slagghauger etter jernvinninger i midtre og søndre Modum, kanskje spesielt omkring Modum Bad og Brunespoene. Men det får bli en annen historie.

Noen «folkemengde» har det ikke vært på Nordre Snarum i gammel tid. Ved første folketelling i 1667, det vil si 1500 år etter det våre funn stammer fra, var det ikke mer enn 56 personer på hele Snarum. Altså fra Gundhus til Lien. 50 år senere, i 1711 var tallet økt til 95 fastboende pluss 12 slektninger og soldater. Men i 1801 var tallet kommet opp i 345 fastboende personer, mens tallet på tilfeldige besøkende da var hele 99. (Disse tallene er hentet fra Folketellingene i Norge, v. Roar Tank i Modums Historie.)

Øks fra Hovde, Vest Snarum, 6000 år gammel? Høyde 17 cm. Økser av lignende typer er funnet ved Svendsby, Stryken, Hjermundrud, Persbråten og Olausby.

haugene er like gamle. Den ene av småhaugene, og som er forholdsvis flat, ca 4–5 m i diameter og ca 1 m høg, mener Jacobsen er den riktige kongehaugen, og at denne muligens er noe eldre enn den store haugen. Denne er ca 12–15 m i diameter og ca 1½ m høg. Det er forøvrig denne som bygdefolket har kalt for «kongehaugen».

Men sagnet forteller jo mer om en fast bosetting lenger ute på Modum – og i Krødshe-rad, enn det gjør det for Modums «utkant», omkring Morud og Lien.

*Ekstraksjonsutstyr etter
Auen Madsen Askerud*

KAI HUNSTADBRÅTEN:

Tanntrekkere i Modum

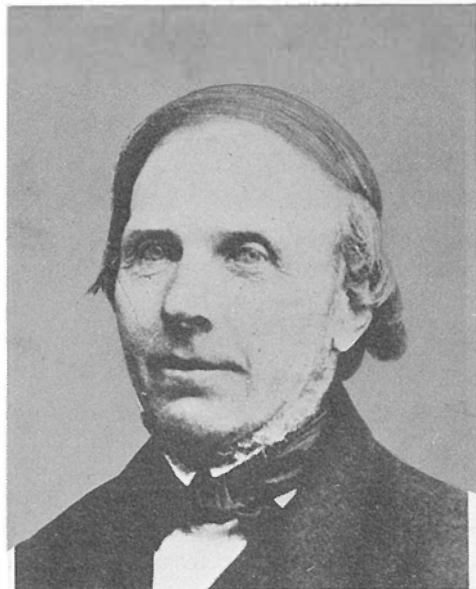
Det var ingen tannleger som drev fast praksis på Modum før århundreskiftet. Enkelte omreisende tannleger hadde vel så vidt vært innom på korte besøk. Og vi vet at det var behov for tannbehandling; gamle mennesker har kunnet fortelle om mye tannverk og plager på grunn av den. Folk prøvde nær sagt alle mulige slags råd og midler for å bli kvitt den, både rent magiske og mer rasjonelle. Dersom ingen av disse midler hjalp og ga lindring, var uttrekking av verketennene den eneste utvei.

Vi vet at legene trakk tenner. Men det var få leger, behandlingen kostet penger, og ofte ville man kanskje heller ikke bry legen med slikt. Noen måtte altså ta seg av dette.

Det var da rimelig at den som hadde redskap til slikt bruk, måtte gjøre det, og det var gjerne smeden eller en annen håndverker. Smietenger, forskjellige slags kroker eller tann-nøkler kunne brukes. Mange tanntrekkere var gårdbrukere som gjerne hadde smie på gården.

I Modum var det flere som trakk tenner i siste halvdel av forrige århundre. En av disse var Auen Madsen Askerud (1825–1905). Han var gårdbruker på Øst-Modum og hadde – slik tilfelle var på mange gårder dengang – egen gårdssmie. Hans utstyr, som han etter all sannsynlighet har laget der, eksisterer ennå. Det består av to tenner og en tann-nøkkel, eller «tannhaka» som folk her sa. Den ene tan-

gen er nok ment til bruk i overkjeven om den i det hele tatt er laget for dentalt bruk. Branchene er svært brede, og mye kan tyde på at den er en verktøytang. Den andre er derimot helt sikkert konstruert for tanntrekking. Det er en tang som er beregnet for trekking av jeksler fortrinnsvis i underkjeven, og den skal brukes forfra. Det er riller og tagger i enden av

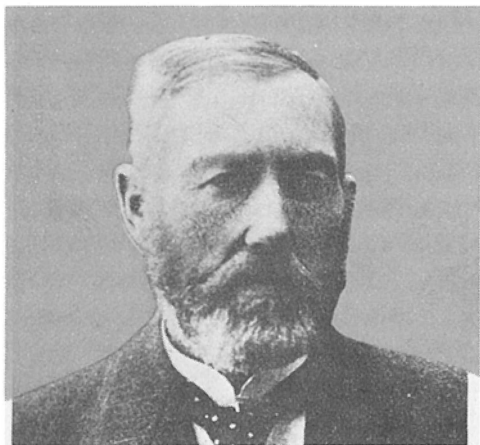
Auen Madsen Askerud (1825–1905)

branchene forat den skal gripe bedre om tannhalsen og roten. Man kan kanskje innvende at branchene ikke burde ha gått helt sammen i «tangkjeften» ved sammenklemming. Imidlertid er tangen meget brukbar.

Undertegnede har selv anvendt den til uttrekking av en seksårsjeksell i underkjeven.

En av Auen Askeruds pasienter fortalte for ca. 20 år siden: «Jo, det ske væra det sekreste at vi hadde tannverk, og den gikk vi med. Ja, vi hadde en gammel mann som hette Auen Askerud. Han trekte tenner, og når vi hadde tannverk, gikk vi te hannom. Je var der og trekte 'i par tenner, men je var misfornøgd med det derre. Når'n fekk gått med tannverk 'i stynn, så slutta tannverken, og tennene åt si lissom opp av si sjøl, men så blei rota sittandes igjen. Som je, je trekte to tenner je, men da lovte je på det at det ske bli løgn å trekke tenner. Je gikk med tannverk, så ga'n si, og je har tannrøttene ennå, som je tygger med nå.»

På gården Bjertnes, ikke langt fra Askerud, bodde Gustav Hansen Bjertnæs (1854–1924), og han vanket mye på Askerud helt fra han var barn, så det er trolig at hans interesse for tanntrekking ble vakt her, og at Auen Askerud hjalp ham med gode råd (fortalt av sønnen, Hans Bjertnæs).

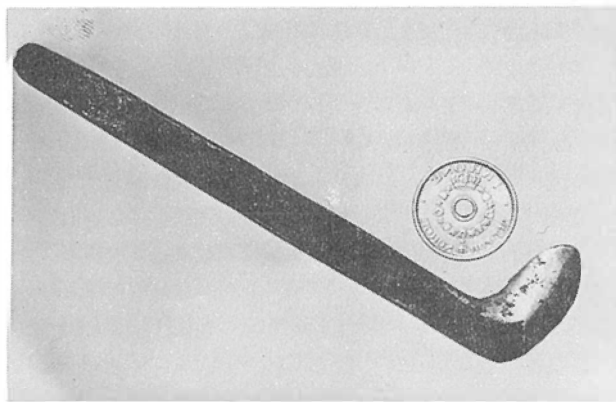

Gustav Hansen Bjertnæs (1854–1924)

Gustav Hansen Bjertnæs var også gårdbruker og smidde til husbruk. Tangen var etter sigende meget forseggjort, men den er dessverre gått tapt. En kniv som han laget ved århundreskiftet til å løsne tannkjøttet før uttrekkingen, er imidlertid i behold. Bladet er bredt, og den synes ikke å være helt hensiktsmessig av den grunn. Det er mulig at denne kniven også er blitt brukt til å fjerne rotstumper, som en slags hebel.

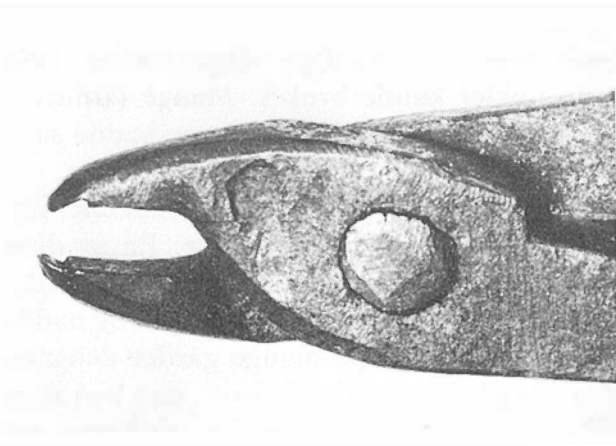
På vestsiden av Tyrifjorden var det også tanntrekkere. Kristen Hanssen Svendby (1820–1898) var gårdbruker og smed på Svendby og nevnes der i folketellingen i 1865.

Ti år senere finner vi ham ikke i listene, og gamle folk har fortalt at han var i Amerika en tid. Da han kom tilbake derfra, kjøpte han Bakkestuen ved Drolsum, og han ble gjerne kalt Kres'n Bakkestua.

Kniv til å løse tannkjøtt etter Gustav Hansen Bjertnæs (1854–1924)

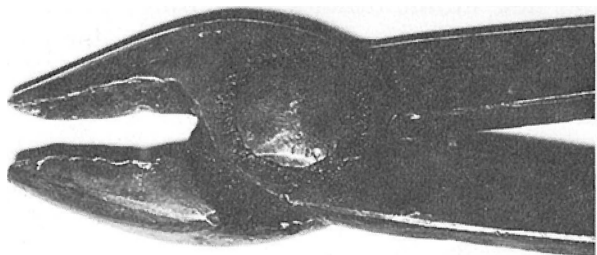
«Je får gå te'n Kres'n Bakkestua,» sa folk når de fikk ordentlig tannverk. Men kvinnfolka klaget visst ofte over at kjolene deres ble skitne og svarte når han kom rett fra smia og trakk tenner på dem. Han hadde laget en «tannhaka» og en tang som nok helst egnert seg til trekking av tenner i overkjeven, men som også kunne anvendes andre steder i munnen. Bakkestuer'n var hendug, og han laget både kaffekverner og børser, og var altnuligmann. En mann som undertegnede snakket med, kunne fortelle at han hadde vært i Bakkestua og fått trukket en jeksell i konfirmasjonsalderen. Det må ha vært for ca. 100 år siden.

Tang etter Kristen Hanssen Svendby (1820–1898)

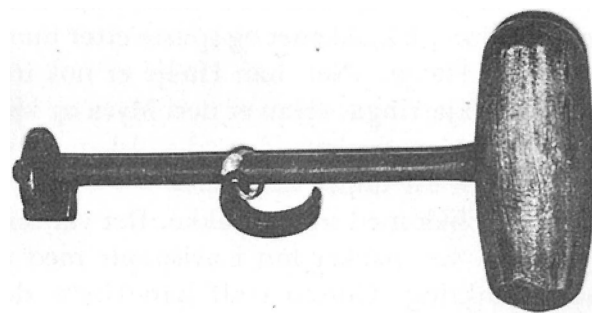
Kristen Hanssen Østgaarden (1843–1917) var smed på Ringerikes Nikkelverk. Han var opprinnelig fra Børkerud og nevnes der i folketellingen i 1865 som nikkelverksarbeider. Senere ble han gårdbruker på Østgarden (Toen). Han var svært netthendt, og det fortelles at han også laget feler. Folk hermer etter ham: «Det er ingen sak å gjøra fele når'n har spellgran og sangfuru.»

På Snarum bodde den kjente øksesmeden Godtfred Kleven (1863–1941), vanligvis kalt Kløyvsmeden. Hans økser var regnet for å være de beste man kunne få tak i. Og det fortelles at han, som rimelig var, nødig lot fremmede se fremgangsmåten ved herdingen og bearbeidelsen av stålet. Før måtte nemlig hver smed selv finne ut og eksperimentere seg fram til den behandling som ga det beste stål til forskjellig bruk. Den var hver enkelt smeds hemmelighet, og det fortelles at somme smeder ga seg ut for vanlige kunder og kom med gamle økser som de skulle ha satt nytt stål i (mens de selv så på!). Men Kløyvsmeden lot seg ikke lure.

Tang etter Godtfred Kleven (1863–1941)

Han hadde konstruert en tanntang som, etter hva det fortelles, var svært forseggjort og fin, men som gikk istykker. Så laget han en som er mye større (23 cm lang), og hans sønn, som også var smed, kunne ikke med sikkerhet si om den var laget til bruk på mennesker eller dyr. I alle fall har den vært brukt til trekking av tenner, og en kan se at de konkave branchene passer til tannkronen. Dessuten er det tverr-riller inne i dem. Det fortelles om en gammel mann som kom til Kleven, og som bare hadde en eneste tann igjen, og den var løs. «Det er den derre tønna der,» sa han og pekte på den siste tannen sin.

Tann-nøkkel etter Cornelius Kittelsen Thingelstad (1833–1900)

I søndre Modum vet vi om to tanntrekkere på Simostranda. Cornelius Kittelsen Thingelstad (1833–1900). Han var gårdbruker og bodde på Tingelstad, hvor han hadde smie, og der hadde han laget en «tannhaka».

«Je var hos han og fekk ut ei tann, og det følgte med no av kjakabeinet au. Du veit, det var vondt, for det var ingen bedøving da. Det måtte ein te å hølde hue au,» fortalte en som hadde vært der.

Helge Torgersen Græfstad (1840–1906) var også gårdbruker på Simostranda. Han brukte en tang som han hadde laget selv i smia på gården. Den lignet visstnok en alminnelig hovtang, med et «nebb» han hadde satt på forat den skulle passe bedre til tannen. Pasienten satt i en stol, og en av sønnene til Helge holdt hodet. Det er også en annen skildring av hvordan en tannuttrekking foregikk på Grefstad i 1880-90årene, når det var mannlige pasienter. «En stige blev reist i skråstilling mot en væg. Vedkommende som skulde ha trukket tand, stilte sig på indersiden av stigen, og vendt mot denne stakk han hodet frem i åpningen mellem to trin. På utsiden av stigen var så en handfast kar plasert. Denne tok med den ene arm et godt tak om «klientens» hode og presset det ind mot stigen langside, så det sat fast som i en skrustikke. Og tanuttrææingen kunde ta til.»

Vedkommende forteller videre at han ikke kjenner til hva slags tang som ble brukt, men han antar det var «en himgjort en — en i likhet med den som Cornelius Thingelstad hadde gjort og brukte».

Andreas Mørch forteller også om tanntrek-

king på Grefstad. En ung gutt oppsøkte tann-
trekkeren for å få fjernet en verketann. Gut-
ten gikk inn på kjøkkenet og spurte etter man-
nen, han Hælje. «Nei, han Hælje er nok itte
hime,» sa kjerringa. «Han er neri Myra og kjø-
rer stein. Men du kan få med redskapen, så
tenker jei'n tar tanna neri der.»

Gutten fikk med seg en pakke. Det var ten-
gene som var pakket inn i avispapir med et
bånd omkring. Gutten traff han Hælje der
han drev og kjørte stein i myra og fikk sagt
hva som sto på. «Sett deg her, du,» sa han
Hælje og pekte på en stein. Så veiva han av
bandet og papiret og tok fram en liten kniv
som han skar rundt tanna med. Så tok han
tanga, og tanna var ute med det samme. Det
gjorde ikke så farlig vondt heller.»

I Vestre Sponefjerdingen var det Hans Tor-
gersen Formo (1833—1907) som trakk tenner.
Han var gårdbruker, men visstnok ikke smed.
Eldre folk har fortalt at han gikk med en
«betthaka» i lomma, som han brukte til trek-
king av tenner. Det var nok en utgave av den
mye brukte tann-nøkkelen.

«Da gikk vi gjerne te ein mann som tok ten-
ner, og han hadde ein slags tein med handtak
og ein liten krok med to klør på, Så sette'n
denna nedmed, og når'n hadde fått godt tak,
så vrei'n te. Je hadde sånn tannverk at je visste
nesten itte hå je var hen. Du få støa litt i'n du
da Mæria, sa'n. Så glytta'n på aua og sa: Å,
han er nok litt før stor denna hakan min, ser
je. Med det samma så braut'n tel, og tanna
blei liggandes inni der. Hu var oppti, men je
huser' var inni med klypa og nappa 'a ut.»

I Skibrekdalen bodde Nils Sørensen
(1819—1900) som også trakk tenner. Ved fol-
ketellingen i 1865 kalles han «Uhrmager», og
ti år senere omtales han som «Snedker». —
Han brukte visst en vanlig hovtang.

Ellers har gamle folk kunnet fortelle at sme-
den Lars Johnsen (1853—1930) i Vikersund
— Lars smed på Tangen — også trakk ten-
ner. Han var en kjempekar med svære krefter
og ble derfor også brukt som ordenspoliti på
fester o.l., etter hva det fortelles.

«Den gamle Torsbysmeden», Kristian An-
dersen Torsby (1824—1903), som var smed
ved jernbanen, tok også tenner, om det treng-
tes.

Vi må vel ha grunn til å tro at kanskje de
fleste bygdesmeder en eller flere ganger har
trukket tenner. De som var spesielt dyktige —
eller heldige — fikk etter hvert ry for å være
gode tanntrekkere, og jo flere pasienter de
hadde, desto større erfaring og øvelse fikk de
naturligvis. Stort sett gikk det bra, og tann-
verken ga seg som regel når tanna kom ut. Al-
vorlige komplikasjoner synes å ha vært sjeld-
ne. Iallfall har ingen her kunnet berette om
slikt. Men uttrekkingene var oftest svært
smertefulle, for bedøvelse var ukjent. At folk i
det hele kunne utholde disse inngrep, må vel
tilskrives det faktum at de gjerne hadde gått i
lang tid med tannverken og prøvd nær sagt al-
le slags midler. I noen tilfelle var vel også ten-
nene løsnet en del som følge av betennelse,
slik at de var lettere å trekke.

Bakkestusmia på Drolsum

THURE LUND:

*«Jonas'en»,
altnuligmannen
som snaringene
ikke glemmer*

JOHAN O. HILSEN
SKJØT DEN SISTE BJØRNNEN
PÅ SNARUM I 1880

De fleste bygder har hatt personer som vil bli husket i generasjoner. Snarum har ihvertfall hatt en slik person, nemlig Johan O. Hilsen. I daglig tale gikk han under navnet «Jonas'en», eller Johan Jonas. Dette på grunn av at han bodde på småbruket Jonas, som ligger ved Snarumselva, rett ned for Hilsengårdene.

«Jonas'en» ble født den 9/6-1856, og var den yngste i en søskenflokk på fire. Hans far Ole Jonas var en meget nevenyttig kar. Han var således smed og bøsse-maker. Han reiste til Kongsbergmarken med sine produkter hver vinter, og skaffet seg dermed endel kontanter.

Johan hadde arvet farens evner, og ble en slags altnuligmann i bygda. Han var tømmermann, murer og ikke minst bygdeslakter. Den tiden «Jonas'en» levde var det jo slaktedyrd til eget bruk i nær sagt hvert hjem på bygden, og slakteren var en ettertraktet kar.

«Jonas'en» var en personlighet utenom det vanlige. Han var velsignet med en veldig arbeidslyst. Han var en middels stor kar, bred-

skuldret, og med noen svære arbeidsnever. På sine eldre dager hadde han et svært helskjegg, som han strøk med venstrehanden når han spekulerte på noe.

På byggeplassen var Johan O. Hilsen i sitt rette element. Her til venstre sammen med Hans Hjer-mundrud og Ole Moen.

BEINT FRAM OG ÆRLIG

Det var noe barskt og myndig ved «Jonas'ens» vesen. Han var kjent for sitt uvanlig gode hjerotelag. Han var «beint fram, og snakket rett ut om det som måtte ligge ham på hjertet. Som de fleste slike personer var han bunn ærlig. Han snakket lett og mye, men aldri nedsetten- de om andre, sier folk som kjente ham. Men en og annen gang kunne han falle for fristelsen til å krydre sine historier litt kraftig. Da var han en kunstner, og det var en ren fornøyelse og høre ham fortelle.

Han hadde et umåtelig rikt ordvalg, og han hadde en egen original måte å uttrykke seg på. Han hadde en sterk betoning på verb og substantiv. På denne måten ga han et uvanlig fortellerbilde av sine arbeidsoperasjoner og opplevelser. Hans historier vil derfor bli husket lenge. Folk i bygda gleder seg like mye over en «Jonas'en»-historie nå som for 60-70 år siden. Men ikke alt «Jonas'en» fortalte egner seg i en artikkel som denne.

Han arbeidet raskt og uvørent. For ham var nytten viktigere enn stasen.

Det er uttallige historier om og etter Johan Hilsen over hele Modum og utenfor bygdas grenser. Vi skal nevne endel.

RASK OG BILLIG

Omkring århundreskiftet satte han opp et sommerfjøs for en kar på Snarum. Det var plass til 10 kuer. Dette satte «Jonas'en» opp på tre dager. Arbeidslønna var kr. 13.50.

ITTE NO KOMMODEÆRBE'

Hos sin svoger, Edvard Monsen på Kløtefoss bygde han et nytt hus. Til å feste verandaen var det vanlig å benytte solide treplugger. Dette ble for omstendelig for «Jonas'en». Han dro inn en diger spiker. Da Edvard bemerket dette, sa «Jonas'en»: Trepluggen røtner snart den, men spikeren er evig god nok. Og dette er vel itte no kommodeærbe!

En gang bygde han ei skogshytte for Per Korsbøen på Vestre Snarum. Hytta ble satt opp i en fei, og Per Korsbøen var noe betenkt da han inspiserste det ferdige arbeidet. Da han ymtet frampå om laftinga var tett nok, sa «Jonas'en»: — Fyll hytta med vænn, det kommer itte dråpan tor'a.

Det var mange dårlige hus i bygda da «Jo-

nas'en» var i sin beste arbeidskraft. Spesielt var det grunnarbeidene som hadde sviktet. Og både hovedbygninger og uthus stod på «halv sjønske» (Snarumdialekt). Johan Jonas skaffet seg hus-skruer, eller såkalte nisser, og spesialiserte seg på å rette opp skakke hus. Og selvsagt ble det mange historier av dette også. Vi skal nevne et par.

Han skulle rette opp stabburet til Ole Prestegården. Etter en times arbeide ropte han opp til Ole, som arbeidet ved uthuset: — Ja, nå har je fått det tell. Nå henger fleskeskinke- ne dine i lødd og vater.

En historie fra Stigen, hos Thea Strid, har to versjoner, etter som ettertida ikke er enig i om det var stabburet eller det var sommerfjøs- set som skulle rettes opp. Men ihvertfall gikk det rent galt da «Jonas'en» begynte å skru på det skeive huset. Det raste utover bakken. Det så håpeløst ut, — også for Johan Jonas. Da kom utbruddet som han kanskje er mest sitert for: — Pell stein onger, mens je setter meg ne'r og tenker! Det var jo som ellers der «Jonas'en» arbeidet, møtt frem endel unger. Og ungene plukket takstein, mens Johan tenkte. Etter noen dager var bygningen ihvertall på plass igjen.

Også låven til Nils Haugen skulle rettes opp etter at pilarene hadde sviktet. Heller ikke dette skulle være noe «kommodeærbe». Da husskruene var på plass sa «Jonas'en» til Nils: — Gå bort på bakken og sikt du da. Nå kan du få det så høgt te værs du vil — jinne hele kilometeren!

Vi tar med enda en historie fra arbeidene med husskruer. Han skulle rette opp et gammelt hus hos Per Korsbøen. Til å hjelpe seg hadde han fått med seg Gotfred Velta: Og «Jonas'en» sendte Velta'n under huset for å skru. Det knirka kraftig, og Gotfred likte seg ikke særlig under huset. — Sannelig er je redd detta je Johan, sa han, og fikk følgende svar: — Itte no tull å no vev, bære skru! Han så vel kanskje at det ikke var så farlig.

«JONAS'EN» OG PRESTENE

Det går en mengde historier på Snarum om Johan Hilsens forhold til prestene som var i bygda. Presten var i Johans øyne som en annen mann fra bygda. Fikk han mot noe sa han åpent og realt fra, selv om det var prestene. Her var det ingen ydmykhet for geistligheten!

Om alle disse prestehistoriene er like sanne er en annen sak. Men eldre snaringer påstår det.

Litt etter århundreskiftet kom det en ny prest til Snarum. Det var en ung mann, og lite vant med landsens forhold. Det kan vel hende at han heller ikke var så «folkelig» som ihvertfall Johan Jonas kunne ønske det. Han ergret seg endel over denne «spretten» som han kalte ham, og det kom ofte til småkrangel.

En gang drev «Jonas'en» og noen andre karer med tomtearbeider til den nye Lofthusskolen. Herunder var det endel sprengning av noen store stubber og steiner. Blant endel andre hadde også presten innfunnet seg for å ta en titt på sprengningene som dengang var forholdsvis nytt i bygda. Og «Jonas'en» hadde lagt i ei durabelig salve, og ba folkene søke dekning. Alle gikk vekk, men presten flyttet seg ikke nok, etter «Jonas'ens» mening. Da skuddet gikk føyk stubber og jord over hodet på presten er det fortalt. «Jonas'en» ble redd, og skrek i sinne: — Såg du vettet på lakan! såg du vettet på'n! Det var vel ellers heldig at det gikk bra den gangen.

Den samme presten lånte en hest av «Jonas'en» engang han hadde gudstjeneste

et annet sted i bygda. Dette var ei mærr som Johan var særlig stolt av. Og som skrevet ovenfor, var ikke denne presten særlig vant til landsens forhold, herunder også å kjøre hest. Det gikk ikke bedre enn at presten skamkjørte «gamlebruna» og attpå til så betalte han ikke for lånet. Dette ergret «Jonas'en» seg over i lang tid.

En kveld noe senere kom «Jonas'en» fra byen med kveldstoget. Han hadde tatt noen drammer, og var litt «påseila». På stasjonen hadde det som vanlig møtt fram mye folk, og på venteværelset var også presten. «Jonas'en» gikk rett bort til presten, og satte seg ved siden av ham. Tok ham på fanget og klemte til så han satt fast som i ei skruestikke, og sa: — Du er en fin prest du ve', Leier hest og kjører bratt og flatt og itte betaler. Fy pokker te prest vi har! Så satte han presten på gulvet og gikk.

Mange på Snarum var nok redd at «Jonas'en» skulle fått ubehageligheter etter denne episoden. Men det som hendte var at presten dagen etter kom og betalte for hestelånet, — og siden var de igrunnen gode venner sier eldre snaringer.

Johan «Jonas» tålte ikke at noen skamkjørte yndlingshoppa som han her er fotografert med.

Også den kjente presten Sofus Tormodseter hadde samtaler med Johan. Engang spurte han hva hans far hadde drevet med. Han fortalte at faren hadde vært bøsse-maker. — Han laget kjelkebøsser, sa Johan. Presten undret seg over hva det var for slags bøsser. — Det er så digre bøsser at dom må dras på en kjelke, sa «Jonas'en».

Presten Tormodseter måtte forøvrig bite i det sure eplet for Johan Hilsen. Johan var nemlig nøye med at gamle skikker skulle overholdes. Ved hans fars begravelse, ble det, som skikken var på Snarum i gamle dager, budt på en dram da gjestene kom til gårds. Og Johan mente presten burde følge bygdeskikken. Men presten avlo, både en og to ganger. Da ble Johan Jonas sint. — Itte no tull og no vev, — nå drekk du! Og det sies at presten tømte glasset.

JONAS'EN SOM SLAKTER

«Jonas'en» var en ettertraktet slakter. Men han kunne se ganske morderisk ut når han i grålysningen om morgenen kom anstigende med slaktepistolen hengene i ei reim over skulderen. Over skulderen hadde han også ei diger bile, og ved siden en diger slaktekniv. Han gikk bestandig til fots på sine slakteoppdrag, og det kunne bli lange turer på en dag.

Han kunne ofte være litt morragretten, når han kom anstigende. Men folk visste at en dram gjorde underverker. Da ble han blid som ei sol. Folk ville ha det til at denne grettenheten om morgenen var et rent triks for å få en dram.

Han brukte stort tempo når han slaktet. Og han «snakket» stadig med dyret han hadde lagt nedpå. Ofte lange taler, så folk lo seg tvekrokret:

En høst skulle han slakte en gris for den unge presten vi har omtalt foran. Og «Jonas'en» trodde at presten hadde like stor gris om høsten, som prestene hadde hatt tidligere. Men denne var en ren pusling. Og han så foraktelig på presten og sa: — Denna spanderer vi itte no kru'på. Denna trår vi ijæl! Men denne unge presten stelte nok istand flere problemer for «Jonas'en» samme gang. Han etterlyste skolle vannet. Og prestefruen lurte på hva han skulle med det. — Ja, er det meninga je skal få grisen da! sa Johan.

Når han kom til folk utpå dagen i slaktetida, kunne det nok hende at han hadde fått vel

mange drammer innabords. En gang han kom til Maren Hjermundrud var han ganske oppfyrt. Maren var nok litt betenkt over å la ham slakte slik, og ville gjerne at han skulle vente litt. Da ble han ergerlig: — Itte no tull og no vev nå, kom med dyret. Og Maren måtte hente «dyret», forøvrig ei kollet kvige er det fortalt. Det oppdaget nok ikke «Jonas'en» i den tilstand han var: — Det var fin stut det, kom nå «lakan».

Da han skulle dele opp «dyret», ble kona som skulle hjelpe til å holde, redd og slapp taket. Det gikk kanskje litt fort for seg. Da ble Johan morsk: — Høll finga der dom ske være — hell så går dom i salthølken!

HARDHAUS UTEN LIKE

«Jonas'en» var ikke redd noen verdens ting. I sitt arbeide var han veldig uvøren, og kom ofte i fare. Det fortelles at han var med og satte opp takkonstruksjonene på Ramfoss tresliperi først på 1890-tallet. Dette var høgt til værs, og en natt kom det to-tre tommer nysnø. De andre arbeiderne ville ikke gå til topps da det var blitt så glatt, men «Jonas'en» gikk, og jobbet som før.

En gang drev han med noe reparasjonsarbeide på ei tømmerrenne ved Ramfoss. Da røk en planke han sto på, og deiset til vanns i mange kuldegrader. Da han ble reddet i land var han noe forkommen, og noen ymtet fram på om det burde vært sendt bud på en doktor. Da sa «Jonas'en»: — Ja en kaffidokter — og den som er go'. Det fortelles forresten at han ropte til de andre arbeiderne at de måtte finne en ny planke, mens han veivet rundt i vannet. Arbeidet måtte ikke heftes for hans skyld.

«Jonas'en» var ille ute i vannet en annen gang også. Da viste han forøvrig at han hadde respekt for «høyere makter». Han hugg ved på oversiden av Ramfossen sammen med Nils Hov. De drev med båt, og skulle lage vedflåter, som skulle fløtes ned til Snarum. De bodde jo ved elva disse karene. Da kom de for langt ut på fossen og reiste ut fossen med båten. De dro ut det 10-12 meter høye stupet, og det er et under at de greide å holde båten på kjølen. Da de kom til lands var båten nesten full av vann. Det var da «Jonas'en» sa til Gina Hov om kvelden: — Det var en annen med oss i båten idag, Gina. Full av respekt.

GODT HUMØR

Når «Jonas'en» en og annen gang tok en dram, ble han alltid i perlehumør. Da var han heller ikke så nøye med å krydre sine fortellinger. En kar som var sammen med ham på toget fra Drammen engang fikk servert følgende historie: Han hadde fått brev fra Roald Amundsen, om at han var på jakt etter en sprek kar som kunne være med ham til Nordpolen. Og han visste ingen bedre å henvende seg til enn «Jonas'en». — Du skjønner, je er sterk som en bjønn, je. Je kæn legge mi ner og fryse mi fast i isen, og om hundre år kan dom høgge mi ut att — akkurat like go!

Det går også ei historie fra den gang han flyttet en stall for ingeniør Daumann ved Magnesittverket. Han klaget da veldig for vondt i magen da ham kom om morgenen. — Du får gå opp på kjøkkenet å få en dram av fruen, sa Daumann. Han ble bra og arbeidet gikk med liv og lyst. Det samme gjentok seg dagen etter. — Hvordan står det til idag da Johan, sa ingeniøren. — Det er like gæli det farr, sa Johan. Det ble en ny dram på kjøkkenet. Tredje dagen ymtet han innpå om at han kanskje måtte dra til en spesialist med magen sin. Men ingeniør Daumann kurerter ham med fire kaffedoktorer, og stallen ble gjort ferdig.

En annen «drammehistorie» er like artig. «Jonas'en» og Nils Haugen hadde vært en tur på Krøderen, og hadde med ei «reiseflaske». Da fant «Jonas'en» på at han skulle skjenke lokomotivføreren. Denne var glad i det sterke, og tømte hele flasken. Da så Johan først på flasken, og deretter på Nils. Så kom uttrykket som ennå lever på folkemunne på Snarum: — Detta gjør vi aldri mer, du Nils.

JEGEREN

Johan O. Hilsen gjorde seg ikke bare bemerket som arbeidskar. Han var også en dyktig jeger. Hans største jaktbedrift var nok da han,

sammen med Andreas Hjermandrud skjøt de tre siste bjørnene på Vestre Snarum omkring 1880. Det var bjønnestilling ved Langerudsetra. Her hadde karene lagt ut en hest til åte, og lå og ventet på bjørnene de visste var i omegnen. «Jonas'en» fortalte at han hørte bjørnene komme brummende fra Sigdalstraktene. Da de kom til åtet reiv og sleit de i dette. Det var ei diger binne med en årunge og en fjorunge. Binna glante mistenksomt opp mot bjønnestillinga, fortalte karene, som var blitt enige om å ta de to største. To skudd smalt likt på morgenvisten. «Jonas'en» skjøt binna og Hjermandrud'n tok fjorungen. En tid etter kom ungen tilbake for å se etter de andre. Da smalt det for annen gang fra munnladningen til «Jonas'en» denne morgenen. Tre bjørner ble kjørt til Hjermandrud dagen etter.

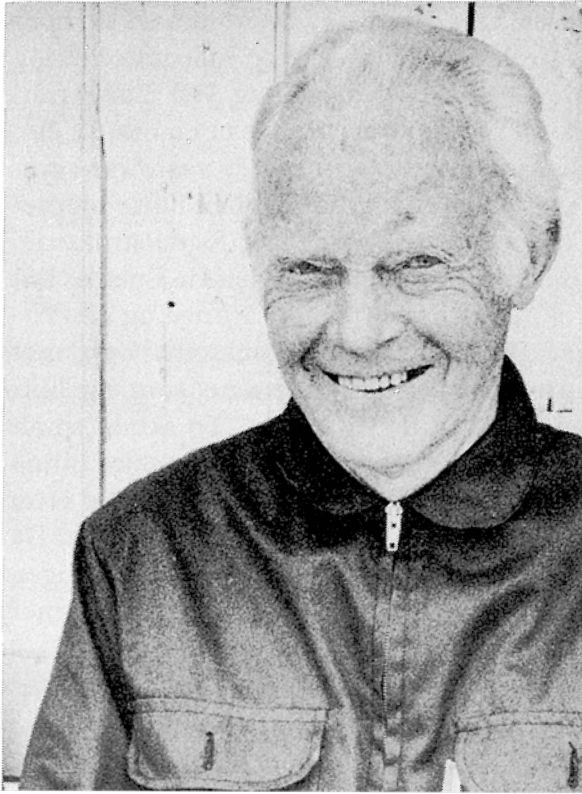
Jakthistoriene etter Johan Hilsen er mange på Snarum. Vi nøyer oss med denne.

Den 9. januar 1925 døde Johan O. Hilsen. Hans gode kamerat gjennom livet, Kristian Næss, skrev om ham dengang:

— «Den gutten kunne arbeide. En kan trygt si at han arbeidet for to. Uforferdet, og med et humør som hører til sjeldenhetene, var det en fornøyelse å være sammen med ham.

Samfunnet taper i verdi etterhvert som disse solide, grundige og nøysomme menneskene blir borte. Johan Hilsen gikk på og overvant alle vanskeligheter og bøyde aldri unna. Han ble herdet og stålsatt og skikket til å klare seg selv, og til å hjelpe andre. Sin familie omfattet han med rørende kjærlighet, og han hadde bare venner. Hans bortgang er et savn for hele bygden, men minnene om Johan O. Hilsen vil bli bevart.»

Kristian Næss ante vel ikke dengang, for over 60 år siden, at minnet om Johan O. Hilsen, eller «Jonas'en» ville bli bevart i den grad det er blitt.

ARNE SØRENSEN:

Karsten Presterud *1905—1986*

Mens arbeidet med dette historieheftet gikk mot slutten døde Karsten Presterud, 4. oktober. Som en vil se er han en av bidragsyterne til dette skriftet.

Karsten Presterud var en allsidig begava og kulturelt interessert mann. Gjennom slekta si fikk han impulser både om gammelt bygdehåndverk og musikktradisjon. Faren, Johan Presterud, var rokkemaker. «Men no' stor rokkemaker vart nå aldri je,» sa Karsten. «Je dreiv det tel og dreie rokkesneller. Men je dreiv no og solgte rokker for'n far. Var oppover i Sigdal tidlig i 30-åra. Je fekk en 25—30 kroner for en rokk.»

Da tanken om et bygdemuseum kom opp i slutten av 40-åra blei Karsten en av museumslagets viktigste medlemmer. Svært mye av det som nå finnes på Bygdemuseet ved Blaafarværet kan vi takke Karsten for å ha samlet inn. Karsten Presterud var musikalsk, han spilte fele, en- og torader. Bortimot 30 melodier er nedtegna i tradisjon etter ham. Slik også med en av de eldste, en bukkehornlåt. Han

var av de beste og sikreste kildene for Thure Lund i hans arbeid med boka om Modummusikken. Musikken hadde Karsten etter faren, Johan, og bestefaren Ole A. Presterud, som var felespillere. Gamle enraderslåtter hadde han lært av en annen thorsbying, Ovidius Thorsby, sønn av «Tordenskiold», spellemannen Peder Hansen Grønli, f. 1811. Karsten hadde den gamle Modumslengen i spillet sitt, god flyt, fin melodiføring og stø takt.

Han var nøyaktig med alt han foretok seg, han var informant for norsk målførearkiv når det gjaldt modumdialekten og en sikker kilde for Kai Hunstadbråten da han skrev boka om modummålet. Med så god tradisjon som han hadde kunne du være sikker på at det var riktig det han sa når du spurte ham om noe, sier Hunstadbråten. Med Karsten Presterud er en av de viktigste kulturbærerne i hans generasjon her i bygda, gått bort. Alle som fikk kjenne Karsten Presterud og fikk del i det denne formsikre tradisjonsbæreren hadde å gi videre, vil minnes ham med glede og takknemlighet.